

บทที่ 4

ปัญหากฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศเกี่ยวกับการล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา

1. ข้อเท็จจริงโดยสรุป

การที่จะเข้าใจถึงเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นใน ค.ศ. 1994 ในรวันดา มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงความสำคัญของชาติพันธุ์และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นด้วย โดยประเทศรวันดานั้นเป็นประเทศที่มีขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในใจกลางของทวีปแอฟริกา ซึ่งการปกครองของรวันดาในสมัยก่อนนั้นเป็นการปกครองโดยระบบกษัตริย์ (Monarchy) โดยเป็นการปกครองโดยกลุ่มผู้ที่ได้รับการเรียกกันว่าเป็น กษัตริย์ Tutsi หรือที่เรียกกันโดยภาษาพื้นเมืองว่า Mwami เป็นกลุ่มคนที่เชื่อกันว่ามีถิ่นกำเนิดอันสูงส่งและเป็นผู้ให้ความอุดมสมบูรณ์ การปกครองในรูปแบบนี้นั้นเกิดมาจากการสู้รบหลายครั้ง และการรวมกันของดินแดนเล็กๆ หลายดินแดนทั้งของ Hutu และ Tutsi ซึ่งรวันดาในช่วงก่อน ค.ศ. 1994 ประกอบไปด้วย ประชากรกว่า 8 ล้านคน ซึ่งร้อยละ 85 เป็นชาว Hutu ร้อยละ 14 เป็นชาว Tutsi และอีกร้อยละ 1 เป็นชาว Twa ประชากรทั้งสามกลุ่มนี้ ใช้ภาษาร่วมกัน อยู่อาศัยโดยไม่มีการแบ่งแยกดินแดนกันและดำเนินตามวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ร่วมกัน ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติของรวันดาได้อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะไม่มีการแบ่งแยกกันโดยลักษณะของกลุ่มก็ตาม แต่ในสังคมก็ค่อนข้างมีการแบ่งแยกกันในลักษณะของชนชั้นทางสังคม และเครื่องมือในการแบ่งแยกนั้นเห็นได้จากอาชีพของประชากร โดยชาว Hutu ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางกสิกรรม แต่ชาว Tutsi มักจะประกอบอาชีพทางปศุสัตว์

ต่อมาในยุคของการล่าอาณานิคม ผู้ล่าอาณานิคมชาวยุโรปได้เข้ามาปกครองรวันดา โดยเฉพาะประเทศเยอรมันและประเทศเบลเยียม ซึ่งในการปกครองประเทศเยอรมันและเบลเยียมได้ทำการปกครอง โดยให้อำนาจแก่ชาว Tutsi ในการปกครอง ทั้งยังให้ตำแหน่งทางการเมือง และให้ตำแหน่งในโรงเรียนแก่ชาว Tutsi นอกจากนี้ในตอนต้นทศวรรษที่ 1930 เบลเยียมยังมีแนวทางให้มีการจัดทำ บัตรประจำตัวซึ่งระบุกลุ่มชาติพันธุ์ว่าเป็น Hutu หรือ Tutsi ขึ้นมาอีกด้วย เพื่อเหตุผลในการจำแนกชนชั้นผู้ปกครอง ออกจากชนชั้นพลเมือง ในขณะนั้นชาว Tutsi ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยกว่า ได้กุมอำนาจทั้งทางการเมืองและทางสังคม โดยมีผู้ล่าอาณานิคมให้การสนับสนุนและทำการปกครองอยู่เบื้องหลัง ซึ่งจากเหตุการณ์นี้ทำให้เกิดการแบ่งแยกชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจนมาก

ยิ่งขึ้น ระหว่างชาว Hutu และชาว Tutsi เนื่องจากการแบ่งแยกนั้นไม่ใช่การแบ่งแยกทางสังคมที่ไม่มีความชัดเจนอีกต่อไป แต่ได้มีการแบ่งแยกอย่างชัดเจนโดยบัตรประจำตัวซึ่งบ่งบอกความเป็นชาติพันธุ์ของตน อย่างไรก็ตามไม่มีการห้ามการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ การแต่งงานนั้นอาจเกิดขึ้นได้และเด็กที่เกิดจากการแต่งงานข้ามกลุ่มนั้นจะได้รับการถือเข้ากลุ่มตามฝ่ายพ่อ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าถึงแม้จะมีการแบ่งแยกโดยบัตรประจำตัวในทางทฤษฎี แต่ในทางความเป็นจริงทั้งสองกลุ่มก็ยังอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยใช้ชีวิตและดินแดนที่อยู่อาศัยร่วมกันนั่นเอง

ต่อมาในช่วงระหว่างทศวรรษที่ 1950 ผู้ล่าอาณานิคมได้รับการกดดันจากองค์การสหประชาชาติ ให้มีการปกครองโดยขึ้นอยู่กับเสียงของคนส่วนใหญ่ โดยอาศัยแนวทางของประชาธิปไตยขึ้น จึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นในประเทศ ได้มีการจัดให้มีการเลือกตั้งผู้ปกครอง และได้มีการตั้งพรรคการเมืองขึ้น จึงเป็นการให้อำนาจทางการเมืองแก่ชาว Hutu ในฐานะที่เป็นกลุ่มคนส่วนใหญ่ (Majority) ของประเทศ ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาดังกล่าวยังได้รับการสนับสนุนจากการตายของ Mwami Mutara III ใน ค.ศ. 1959 ซึ่งต่อมาได้มีผู้ขึ้นครองราชย์แทนคือ Kigari V แต่ได้รับการถอดถอนจากอำนาจและถูกเนรเทศออกจากประเทศ โดยมีชาติเบลเยียมให้ความเห็นชอบด้วยใน ค.ศ. 1961 ซึ่งในปีเดียวกันนี้ประเทศรวันดาได้เปลี่ยนการปกครองกลายเป็นสาธารณรัฐ (Republic) ไม่ใช่การปกครองระบอบกษัตริย์อีกต่อไป ชาว Hutu ที่แต่เดิมนั้นก็ให้ความรักดีต่อระบอบกษัตริย์เรื่อยมา แต่เนื่องจากการได้อำนาจทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นนั้นทำให้ชาว Hutu เป็นปรปักษ์ต่อการปกครองของชาว Tutsi ไป

เมื่อรวันดาได้รับเอกราชในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1962 ภายใต้รัฐบาลของชาว Hutu เป็นช่วงที่เกิดวิกฤติทางชาติพันธุ์ เพราะชาว Hutu ได้โจมตีต่อชาว Tutsi ตั้งแต่ ค.ศ. 1959 ส่งผลให้ชาว Tutsi ได้อพยพลี้ภัยไปเป็นจำนวนมาก โดยใน ค.ศ. 1962 ชาว Tutsi 150,000 คนได้อพยพออกนอกประเทศ และยังมีชาว Tutsi กว่า 20,000 คนถูกฆ่าในดินแดนรวันดา ผลของการสอบสวนขององค์การสหประชาชาติได้อ้างว่าจำนวนตัวเลขของผู้ที่ถูกฆ่านั้นได้รับการกล่าวอ้างเกินจริง และไม่ได้มีการล้างเผ่าพันธุ์เกิดขึ้นจริง กล่าวคือไม่มีการดำเนินการใดๆ เพื่อเป็นการคุ้มครองชาว Tutsi¹

¹ Arthur Jay Klinghoffer, The International Dimension of Genocide in Rwanda, (Macmillan Press, 1998), p. 8.

ใน ค.ศ. 1965 ประธานาธิบดีชาว Hutu คนแรกของรวันดาคือ Gregoire Kayibanda ปกครองรวันดาโดยรัฐบาลพรรคเดียว แต่ต่อมาในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1973 พลตรี Juvénal Habyarimana รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้ยึดอำนาจผ่านทางทหาร และตั้งรัฐบาลพรรคเดียวในรูปแบบของ Mouvement Revolutionaire National pour le Developpement (MRND) ใน ค.ศ. 1975 โดยการขึ้นเป็นประธานาธิบดีของ Habyarimana นี่เป็นการแสดงอำนาจของภูมิภาคนั้นได้มีการโยกย้าย ภายในสังคมชาว Hutu โดยเป็นการโยกย้ายอำนาจไปที่ทางฝั่งเหนือของประเทศ ซึ่งภายหลังการปกครองของ Habyarimana นั้นนักการเมืองฝั่งใต้ 40 คน ที่เข้าร่วมในการปกครองก่อนได้ถูกฆ่าตายในคุก นอกจากนี้ Habyarimana ยังได้ก่อตั้งกองกำลังของประธานาธิบดีขึ้นมาใหม่ และยังได้ให้สิทธิพิเศษแก่ชาว Hutu ฝั่งเหนือในการเข้ามหาวิทยาลัยและให้ตำแหน่งทางราชการ ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าชาว Tutsi ทั้งหมดจะต้องถูกกีดกันจากสิทธิพิเศษดังกล่าวและยังถูกห้ามการเข้าร่วมในกองทัพอีกด้วย ความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อชาว Tutsi ครั้งใหญ่ๆ ในรวันดานั้นเกิดขึ้นหลายครั้ง ใน ค.ศ. 1959, 1963 และ 1966 ก่อนที่ Habyarimana จะขึ้นเป็นผู้ปกครอง และอีกครั้งเมื่อ ค.ศ. 1973 และเกิดขึ้นในทุกๆปี ตั้ง ค.ศ. 1990 ถึง 1994 การโจมตีส่วนใหญ่ส่งผลให้ชาว Tutsi ถูกบังคับให้อพยพออกจากรวันดาไปสู่ประเทศเพื่อนบ้าน โดยใน ค.ศ. 1994 มีชาว Tutsi กว่าครึ่งล้านคนที่อาศัยอยู่นอกประเทศ และรัฐบาล Hutu ก็ไม่มีความต้องการที่รับกลับคืนสู่ประเทศ ผู้อพยพส่วนใหญ่ต่อมามีบทบาทที่สำคัญในการก่อตั้ง Rwanda Alliance for National Unity ใน ค.ศ. 1979 ซึ่งนำไปสู่ Rwanda Patriotic Front (RPF) ใน ค.ศ. 1987 โดยองค์กรนี้ก่อตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการล้มล้างอำนาจของ Habyarimana และกลับไปสู่บ้านเกิดของพวกเขา แต่ไม่มีวัตถุประสงค์ในการกู้อำนาจของการปกครองระบอบกษัตริย์ของชาว Tutsi แต่อย่างใด

ใน ค.ศ. 1990 RPF ได้ทำการบุกเข้าเขตแดนของประเทศรวันดา และได้ประสบกับความล้มเหลวโดยผู้นำของกองกำลังถูกสังหาร การตอบโต้ของรัฐบาลรวันดานั้น คือจับผู้เข้าร่วมกองกำลังที่ถูกจับตัวได้ และสังหารชาว Tutsi ในรวันดาอีกกว่า 600 คน โดยผู้กระทำการฆาตกรรมเหล่านั้นไม่ได้รับโทษใดๆ ซึ่งต่อมาก็ได้มีหลักฐานต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในความเกี่ยวข้องของเจ้าหน้าที่ของรัฐในกรุงคิกาลี (เมืองหลวงของประเทศรวันดา) รวมทั้งตัวประธานาธิบดี Habyarimana เองด้วย อย่างไรก็ตามกองกำลัง RPF ก็ไม่ได้ลดกำลังลงไป แต่ยังได้รับการสนับสนุนจากประเทศยูกันดา (Uganda) โดยประธานาธิบดีและกองทัพของประเทศยูกันดา แต่ในทางของรวันดานั้นก็มีประเทศฝรั่งเศสและประเทศเบลเยียมคอยสนับสนุนการต่อต้าน RPF เพื่อปกป้องคนชาติของตนที่อาศัยอยู่ในประเทศรวันดา การต่อสู้กันระหว่างรวันดากับ RPF นั้นได้

เกิดขึ้นเรื่อยมา จนถึงระดับความรุนแรงของสงครามกลางเมือง คนประมาณ 6,500 คนได้ถูกสังหารระหว่างสงครามกลางเมืองนี้ ต่างชาติเริ่มมีการกดดันให้มีการปฏิรูปทางการเมืองให้เป็น การปกครองแบบรัฐบาลหลายพรรค โดยการเคลื่อนไหวนี้เป็นการเจรจาเพื่อให้เกิดการสิ้นสุดของสงคราม รวันดาได้มีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่และมีการก่อตั้งรัฐบาลหลายพรรคขึ้นใน ค.ศ. 1991ซึ่งได้ มีพรรคการเมืองใหม่ชื่อ Coalition for Defence of Republic (CDR) เป็นพรรคการเมืองกลุ่มที่หัวรุนแรงและเป็นพวกเดียวกันกับ MRND แต่ MRND ก็ยังมีอำนาจสูงสุดในประเทศอยู่เช่นเดิม และความกลัวของ MRND ที่จะโดนปฏิรูปในการปกครองนั้น MRND จึงได้ก่อตั้งกลุ่มทหารที่เรียกว่า Interahamwe ขึ้น ใน ค.ศ. 1992 เพื่อเป็นการคุ้มกันตนเอง

ใน ค.ศ. 1993 ได้มีการจัดการเจรจาเพื่อทำข้อตกลงในการหยุดยิง (ceasefire) ในเดือน มีนาคม และมีผลในการเจรจาต่อมาที่อารุชา (Arusha) และเมื่อข้อตกลงในการหยุดยิงนั้นใช้ได้ผล แล้ว ประเทศแทนซาเนีย (Tanzania) จึงจัดให้มีการเจรจากันอีกครั้งระหว่าง RPF และ Habyarimana เป็นการเจรจาเพื่อสันติภาพ โดยเป็นการยุติสงครามโดยสันติ ซึ่งการเจรจานั้นก็ได้มีมาต่อเนื่อง ในอารุชา แต่ผลสุดท้ายก็ยังไม่ได้รับการสรุปเนื่องจากการตกลงกันไม่ได้ในกรณีของประเด็นทาง ทหารและเรื่องรัฐบาลหลายพรรคของรวันดา จนถึงเดือนกรกฎาคม 1993 ข้อตกลงเกือบจะลงตัว Habyarimana ก็ถูกแรงกดดันจากนานาชาติรวมทั้งองค์การสหประชาชาติให้ลงนามในความ ตกลงดังกล่าว ในที่สุดความตกลงอารุชาก็ได้รับการลงนามในวันที่ 3 สิงหาคม 1993 ส่งผลให้ กองทัพทหารของรวันดา กับ RPF รวมกันในอัตราส่วนร้อยละ 60-40 และรัฐบาลหลายพรรค จะเข้าทำการภายในระยะเวลา 37 วัน และยังคงมีความตกลงอื่นๆ ที่รวมไปถึงการยกเลิกการกำหนด ชาติพันธุ์ในบัตรประจำตัวประชาชนของประชาชนรวันดา แต่ว่าเป็นที่น่าเสียใจที่ข้อตกลงดังกล่าว ไม่เคยได้รับการปฏิบัติจริง และผลที่ตามมานี้น่าตกใจอย่างยิ่ง

ในวันที่ 6 เมษายน 1994 ได้เกิดเหตุการณ์อันเป็นต้นเหตุของการล้างเผ่าพันธุ์เกิดขึ้น โดย เครื่องบินที่ Habyarimana โดยสารกลับมาจากการประชุมระหว่างประเทศ ที่ประเทศแทนซาเนีย ถูกยิงโดยระเบิดซีปนาวุธ 2 ลูก และตกลงที่เมืองคิกาลี ผู้โดยสารทั้ง 12 คนเสียชีวิต ทหารของ ประธานาธิบดีรวันดาได้กีดกันกองกำลังขององค์การสหประชาชาติในการที่จะเข้าไปสำรวจ สถานในที่เครื่องบินตก รัฐบาลรวันดาได้ตั้งข้อหาให้ RPF ทันทีว่าเป็นผู้ก่อการยิงเครื่องบินดังกล่าว วิทยุกระจายเสียง RTLM ซึ่งเป็นสถานีวิทยุของชาว Hutu หัวรุนแรง ได้กระจายข่าวดังกล่าวไปทั่ว ประเทศ ในวันต่อมาได้มีการสังหารนักการเมืองชาว Hutu ที่เป็นกลางจำนวน 11 คน และได้มีการ ตั้งเคอร์ฟิว เพื่อที่จะให้เป็นการง่ายในการหาตัวเหยื่อชาว Tutsi เมื่อเหยื่ออยู่ในบ้านของตน ใน

วันที่ 8 เมษายน สายโทรศัพท์และการสื่อสารภายในเมืองคิกาลีโดนตัด และการสังหารชาว Tutsi ได้เริ่มขึ้น โดยเหยื่อถูกเลือกสุ่มจากพื้นฐานทางชาติพันธุ์ โดยชาว Tutsi นั้นถูกสังหารเพียงเพราะว่าพวกเขานั้นเป็น Tutsi ในขณะที่เดียวกันชาว Hutu จะถูกเลือกเมื่อเป็นปรปักษ์ต่อ Habyarimana และเมื่อพวกเขาเข้าข้าง RPF พระและแม่ชีถูกสังหารเนื่องจากพยายามช่วยหยุดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ในการก่อการล้างเผ่าพันธุ์นั้น ทหารของประธานาธิบดีเป็นผู้ก่อการหลัก โดยมีกองกำลัง Impuzamugambi ซึ่งเป็นกองกำลังของ CDR ร่วมกับกองทหาร Interahamwe รวมทั้งหมดประมาณ 50,000 คน เป็นกองกำลังผู้เข้าร่วมในการก่อการล้างเผ่าพันธุ์ครั้งนี้ นอกจากนี้ยังมีทหารกองหนุนซึ่งตั้งกองกำลังของตนเองขึ้นโดยไม่รับคำสั่งจากกองทัพ และยังรวมไปถึงบุคคลธรรมดาที่ได้รับการแจกจ่ายอาวุธเป็น มีดขนาดใหญ่หรือไม้กระบอง ได้ดำเนินการฆ่าไปโดยไม่เลือก โดยกองกำลังเหล่านี้หลายคนเลือกชาว Tutsi ที่มีฐานะเพื่อฆ่าแล้วจะได้ทำการปล้นทรัพย์สิน ในหมู่ชาว Tutsi กันเองนั้น ได้ถูกบังคับให้ฆ่าญาติพี่น้อง ฆ่าเพื่อนบ้าน ฆ่าคู่สมรสของตนเอง ในขณะที่ชาว Hutu ที่เป็นกลาง ได้มีตัวเลือกว่าจะฆ่าชาว Tutsi หรือจะถูกฆ่าเอง ศพของชาว Tutsi นั้นถูกทิ้งลงในแม่น้ำ ในเมืองหลวงคิกาลีชาว Tutsi ถูกตามล่าถึงในบ้าน โดยความพยายามเหล่านี้ได้รับการอำนวยความสะดวกจากกรહัสที่ระบุไว้จากการสำรวจประชากรในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1994

ต่อมาเมื่อรัฐบาลชั่วคราวเข้ามามีอำนาจ RTLM ได้ทวีความรุนแรงในการออกอากาศ โดยเรียกชาว Tutsi ว่าเป็นศัตรูอย่างชัดเจน โดยในการออกอากาศครั้งหนึ่งเคยพูดไว้ว่า ‘พวกเขาไม่ใช่ชาววันดา พวกเราเกลียดพวกเขา พวกเราขยี้แขยงพวกเขา และไม่มีผู้ใดที่จะยอมรับให้พวกเขาครองอำนาจ คนเหล่านี้ไม่สมควรที่จะอาศัยอยู่ในวันดา หรือเป็นตัวแทนของวันดา’ และยังรวมไปถึงการกล่าวว่า ‘ถึงเวลาในการเก็บเกี่ยวแล้ว’, ‘ตระกร้ายังเต็มเพียงแต่ครั้งเดียว ต้องได้รับการเติมให้เต็มจนถึงขอบ’ และ ‘หลุมศพเต็มไปด้วยแค่ครั้ง มีใครจะช่วยเติมให้เต็มอีกบ้าง’ เป็นคำสั่งที่ออกอากาศสั่งชาว Hutu ให้ทำการกำจัดชาว Tutsi จากดินแดนวันดา โบสถ์ซึ่งเป็นสถานที่ที่ชาว Tutsi เข้าไปหลบภัยได้รับการโจมตีเป็นเป้าหมายแรก

การล้างเผ่าพันธุ์นั้นได้เกิดจากการวางแผนอย่างดีและจัดตั้งระบบโดยนักการเมืองเจ้าหน้าที่ในกองทัพ และเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น โดยความร่วมมือของโบสถ์อย่างแพร่หลาย โดยกองทัพตำรวจและกองกำลัง Interahamwe ใช้ปืน แต่พวกกองกำลังที่ไม่เป็นทางการและพลเมืองชาว Hutu ที่เข้าร่วมในการสังหารนั้นใช้มีดขนาดใหญ่หรือไม้กระบอง ในหมู่ของชาว Tutsi ที่ถูกฆ่านั้น คนหนุ่มมักจะถูกละเลือกเป็นเป้าหมายแรก ในขณะที่ผู้หญิงได้ถูกข่มขืนและนำไปเป็นทาสโดยพวก

กองกำลังทหาร คนจำนวนมากในทุกๆ รั้ว มักโดนฟันจนตาย หรือถูกฟันตายในบ้านของตนเอง หรือบนถนนและในโบสถ์ ซึ่งพวกเขาเข้าไปหลบภัย คนจำนวนกว่าแสนคนอพยพไปแทนซาเนีย และประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ

กองกำลังขององค์การสหประชาชาติได้ตั้งสถานีในเมืองคิกาลีได้ถอนกำลังหลังจากที่ถูกโจมตี แต่ภายหลังจากที่กองกำลังนั้นได้ช่วยคนสัญชาติยุโรปออกมาจากที่พักแล้ว กองกำลังขององค์การสหประชาชาติได้ทอดทิ้งวันดาให้เป็นไปตามชะตากรรมของตน องค์การสหประชาชาติโดยคณะมนตรีความมั่นคงได้มีการถกเถียงกัน แต่อำนาจจากทางตะวันตกนั้นล้มเหลวในการจัดหากองกำลังเพื่อไปช่วยหยุดการล้างเผ่าพันธุ์ ประเทศเพื่อนบ้านในทวีปแอฟริกาไม่ได้แปลงรูปของความหวังใยของตนเป็นการปฏิบัติลงมือใดๆ มีเพียงแต่ประเทศฝรั่งเศสที่ได้เข้าแทรกแซง ในปฏิบัติการที่เรียกว่า Turquoise เข้าไปในทางตะวันออกเฉียงใต้ของวันดา โดยไม่สามารถสรุปได้ว่าเป็นปฏิบัติการที่เข้าไปเพื่อช่วยผู้ก่อการกระทำการ หรือเข้าไปช่วยเหยื่อผู้เคราะห์ร้าย

การล้างเผ่าพันธุ์ได้กระจายไปทั่วประเทศภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว ภายใต้การควบคุมของทหารของรัฐบาล โดยเมื่อสิ้นสุดเดือนเมษายน ประชากรประมาณ 1 แสนคนถูกฆ่าตาย ทวีปแอฟริกาไม่เคยมีประวัติกาลในการสังหารหมู่บุคคลมากมายขนาดนี้มาก่อน แต่ประชาคมโลกก็ไม่มีผลตอบรับใดๆ ในเหตุการณ์ครั้งนั้น เป็นเวลานานถึง 3 อาทิตย์ สำนักข่าว CNN จึงจะได้ประกาศเปรียบเทียบเหตุการณ์ในวันดากับเหตุการณ์ในเยอรมันที่เกิดโดยนาซี ซึ่งได้อ้างถึงว่าเป็นเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ การล้างเผ่าพันธุ์ในวันดานั้นได้จบลงภายในระยะเวลาไม่เกิน 1 เดือน โดยผู้ที่มาหยุดเหตุการณ์ได้นั้นคือ RPF ซึ่งได้ก่อสงครามขึ้นมาใหม่โดยการเข้ายึดประเทศในการพิจารณาของ RPF นั้นได้มีชาว Hutu ผู้เข้าร่วมในการล้างเผ่าพันธุ์วันดานั้นมากกว่า 1 ล้านคน และบุคคลที่ถูกสังหารในการล้างเผ่าพันธุ์ครั้งนี้นั้นไม่สามารถระบุจำนวนได้อย่างแน่ชัด โดยเคยมีความพยายามในการประมาณเรื่อยมา ในครั้งแรกนั้นเป็นการประมาณโดยองค์กรระหว่างประเทศที่เป็นอิสระจากรัฐบาล (Non-Governmental Organization: NGO) ซึ่งเป็นองค์กรสิทธิมนุษยชนของสหรัฐอเมริกา (the American NGO Human Right Watch) ประมาณเมื่อวันที่ 24 เมษายน 1994 ว่ามีความเป็นไปได้ว่ามีผู้เสียชีวิตถึงจำนวน 1 แสนคน สัปดาห์ต่อมาประเทศเบลเยียมประมาณว่าจำนวนนั้นน่าจะเป็นสองเท่า คือน่าจะราว 2 แสนคนที่ถูกฆ่าตาย ในวันที่ 5 พฤษภาคม สถานีวิทยุของ RPF (Radio Muhabura) ได้เพิ่มจำนวนผู้ตายเป็น 5 แสนคนซึ่งได้รับการยืนยันอีกครั้งในวันรุ่งขึ้น ในเวลาต่อมาหลังจากมีการรวบรวมตัวเลขจากศพที่พบในที่ต่างๆ แล้ว ประธานของ RPF ได้ประกาศในวันที่ 3 มิถุนายนว่ามีคนถูกสังหารไปทั้งหมด 1 ล้านคน

นับตั้งแต่เริ่มมีการสังหารหมู่ ซึ่งในตัวเลขนี้ในเวลาต่อมาช่วงประมาณเดือน สิงหาคม ได้มีการ ยืนยันโดยหน่วยฉุกเฉินขององค์การสหประชาชาติว่าตัวเลข 1 ล้านนั้นไม่เป็นคำพูดที่กล่าวเกินจริง และยังได้รับการยืนยันอีกทีโดยผู้แทนจาก ICRC² แต่อย่างไรก็ตามการยืนยันในตัวเลขดังกล่าว นั้นก็ไม่ได้เกิดจากการนับจริง ดังนั้น ในรายงานขององค์การสหประชาชาติจึงเขียนไว้ว่า “มี ผู้เสียชีวิตตั้งแต่ 500,000 ถึง 1 ล้านคน” ถึงแม้ว่าช่วงระหว่างตัวเลขทั้งสองนั้นจะดูเหมือนว่ามี ความแตกต่างกันมาก แต่เพื่อเป็นการตอกย้ำว่าไม่มีใครสามารถระบุได้แน่ชัดว่าตัวเลขที่แท้จริง นั้นคือเท่าไร แต่ภายหลังในเดือนพฤศจิกายน รายงานฉบับใหม่ขององค์การสหประชาชาติได้ รายงานตัวเลขลดลงเหลือเพียง 5 แสน ซึ่งต่อมาถือว่าเป็นที่ได้ยอมรับกันตามตัวเลขนี้³

2. ปัญหาข้อเท็จจริงจากเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา

ปัญหาข้อเท็จจริงในเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา สามารถพิจารณาได้สองแง่มุม คือ ปัญหาข้อเท็จจริงในการพิจารณาเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ ว่าเหตุการณ์นั้นได้เกิดขึ้นใน ลักษณะใด และปัญหาข้อเท็จจริงในการพิจารณาการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ ว่าการกระทำที่ เกิดขึ้นในเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์นั้นเกิดขึ้นโดยเป็นการกระทำของใครและเกิดขึ้นอย่างไร

2.1 ปัญหาเกี่ยวกับการพิจารณาเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์

(1) การจัดตั้งระบบ (Organize) การล้างเผ่าพันธุ์

การพิจารณาว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดขึ้นจากการจัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์ หรือไม่ ต้องพิจารณาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยมีการตั้งคำถามขึ้นว่า เหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากการวางแผนอย่างมีขั้นตอน และมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบหรือไม่

ในคำถามแรก การล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นนั้นได้รับการวางแผนอย่างเป็นขั้นตอน หรือไม่ สามารถพิจารณาได้จาก ประการแรก การสังหารประธานาธิบดี Habyarimana นั้นน่าจะ เป็นการวางแผนโดยกลุ่มนักการเมืองผู้เป็นผู้ติดตามของ Habyarimana เองในตอนแรก และเมื่อ การสังหารเกิดผลสำเร็จ กลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองเหล่านี้ก็แพร่กระจายโดยใส่ความเป็น

² International Committee of the Red Cross

³ Gerard Prunier, The Rwanda Crisis 1959-1994, (Hurst & Company Publisher, 1995), pp. 262-263.

กระทำของกลุ่มกองกำลัง RPF ที่พิจารณาไปในแนวทางเช่นนี้เนื่องจากกลุ่ม RPF นั้นไม่มีความจำเป็นทางการเมืองใดๆ ในการสังหารประธานาธิบดี Habyarimana ในเมื่อขณะนั้นประธานาธิบดีก็พร้อมที่จะทำตามความกดดันที่ได้รับจากประชาคมระหว่างประเทศ และยินยอมปฏิบัติความตกลงอูซซา ถ้าสังหารประธานาธิบดียิ่งจะทำให้สถานการณ์เลวร้ายลง และเป็นการให้อำนาจกลุ่มผู้อยู่เบื้องหลังที่ไม่เห็นด้วยกับประธานาธิบดีมากขึ้น ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้สูงว่าผู้สังหารประธานาธิบดีนั้นเป็นกลุ่มผู้อยู่เบื้องหลังของตัวประธานาธิบดีเอง โดยกลุ่มผู้อยู่เบื้องหลังเหล่านี้ล้วนประกอบไปด้วยผู้มีอำนาจทางการเมืองและทางการทหาร ซึ่งต่อมาได้นำตนเองขึ้นเป็นรัฐบาลชั่วคราวในขณะที่เกิดเหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ขึ้น โดยมีแผนการในการล้างเผ่าพันธุ์ชื่อว่า “ทางแก้สุดท้าย”⁴ (Final Solution) ซึ่งมีแผนในการแก้ปัญหาทางชาติพันธุ์โดยการกำจัดชาว Tutsi ให้หมดไป และแผนในการกำจัดปัญหาที่เป็นภัยต่อการทำให้ประเทศเป็นประชาธิปไตย นั่นคือการกำจัดชาว Hutu ที่เป็นกลางออกไปทั้งหมดเพื่อให้ตนมีอำนาจเด็ดขาด ดังนั้นเมื่อได้ทำการสังหารประธานาธิบดีสำเร็จแล้วก็ได้ดำเนินการเป็นขั้นตอนตามแผนที่ ในในการกำจัดผู้มีอิทธิพลทางการเมือง การตุลาการและการบริหารประเทศเช่น ประธานศาลรัฐธรรมนูญ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างๆ ที่มีแนวโน้มจะเป็นกลางและไม่ให้ความร่วมมือในการล้างเผ่าพันธุ์ ทั้งหมด จากนั้นจึงเริ่มปลุกปั่นประชาชนให้สังหารกันเอง

ในคำถามที่สองว่าการล้างเผ่าพันธุ์ดำเนินการอย่างเป็นระบบหรือไม่ นั้นจะเห็นได้จากการกลุ่มผู้นำดังกล่าวกระทำอย่างเป็นระบบแบบแผน (Systematic) ในการเริ่มก่อการตามแผนการล้างเผ่าพันธุ์ ดังจะเห็นได้จาก การจัดตั้งหน่วยเพื่อทำการสังหารขึ้นมาหลายหน่วย ได้แก่ Interahamwe และ Impuzamugambi, การจัดให้สถานีวิทยุกระจายเสียงเหตุการณ์เครื่องบันทึกว่าเป็นการกระทำของ RPF และ RPF ต้องการจะยึดอำนาจ และยังมีการแจกจ่ายอาวุธให้แก่พลเมืองชาว Hutu ทั่วทั้งเมืองคิกาลี นอกจากนี้ยังได้แพร่กระจายข่าวและปลุกปั่นให้เกิดการล้างเผ่าพันธุ์ไปทั่วทั้งประเทศ โดยผ่านทางสื่อและทางเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นของประเทศ

จากการพิจารณาในทั้ง 2 ประเด็น แล้วสามารถสรุปได้ว่าการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ดังกล่าวนี้ไม่ใช่เป็นเพียงการล้างเผ่าพันธุ์โดยไม่เลือก แต่เป็นการล้างเผ่าพันธุ์ที่ได้รับการวางแผนมาอย่างดี และการดำเนินการนั้นก็เป็นอย่างมีขั้นตอน ซึ่งพิสูจน์ได้จากการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพในการก่อการสังหารคนได้เป็นจำนวนมาก โดยผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์ดังกล่าวนี้เห็นได้ชัดว่าเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ทางการเมือง ทางการทหาร และทางเศรษฐกิจ

⁴ Ibid, p. 240.

จากประเทศ ซึ่งได้มีแรงจูงใจในการก่ออาชญากรรมจากการไม่ยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ซึ่งพวกเขาเห็นว่าเป็นปัจจัยที่เป็นภัยคุกคามเป็นอย่างมาก และบุคคลเหล่านี้ล้วนแต่มีแนวคิดสุดโต่งที่จะให้ชาว Hutu เป็นผู้ปกครองวันดา

(2) การใช้สื่อสาธารณะเป็นเครื่องมือ

สื่อสาธารณะที่มีส่วนร่วมมากที่สุดในการล้างเผ่าพันธุ์ในเหตุการณ์นี้ คือ สถานีวิทยุ RTLM⁵ ซึ่งได้เริ่มมีการกระจายเสียงเมื่อกรกฎาคม 1993 ในตอนแรกที่ก่อตั้งขึ้นนั้นเป็นสถานีที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อพูดคุยในเรื่องธรรมดา และได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก แต่เมื่อหลังจากวันที่ 6 เมษายน 1994 ซึ่งเป็นวันที่เกิดเหตุการณ์เครื่องบินตกของประธานาธิบดี Habyarimana นั้น ก็กลายเป็นคลื่นที่กองกำลังทหารใช้ฟังกันในการตั้งด่านปิดถนน โดยการกระจายเสียงนั้นเป็นการกระจายเสียงในเรื่องของชาติพันธุ์ ในทำนองของการสร้างให้มีการสับสนประมาทและการสร้างความเกลียดแค้นต่อประชาชนชาว Tutsi โดย RTLM ได้กระจายเสียงให้ผู้ฟังออกไปค้นหาและเลือกศัตรู ซึ่งศัตรูที่กล่าวถึงนั้นคือ RPF, ชาว Tutsi และบุคคลที่มีฐานะเทียบเท่ากับกลุ่มชาติพันธุ์ Tutsi

ภายหลังเหตุการณ์ในวันที่ 6 เมษายน 1994 การกระจายเสียงของ RTLM นั้นได้มีความรุนแรงและความเข้มข้นมากขึ้น ในการเผยแพร่ความเกลียดแค้นทางชาติพันธุ์และการเรียกร้องให้มีความรุนแรงเพิ่มขึ้น โดยการกระจายเสียงเหล่านี้มีการเรียกร้องอย่างชัดเจนให้มีการทำลายล้างกลุ่มชาติพันธุ์ Tutsi โดยการกระจายเสียงของ RTLM ได้มีการกระจายชื่อของชาว Tutsi ทั้งปัจเจกบุคคลและทั้งครอบครัว ทำให้บุคคลเหล่านั้นได้ถูกสังหารไปตามลำดับ นอกจากนี้ยังได้มีการกระจายเสียงต่อชาว Tutsi ให้ออกจากที่ซ่อนและกลับบ้านหรือให้ไปที่ด่านปิดถนน ซึ่งทำให้เกิดการสังหารบุคคลเหล่านี้โดยการสะกดรอยตามที่ RTLM ได้กระจายเสียงออกไปตามลำดับ นอกจากนี้ กองกำลัง Interahamwe และกองกำลังอื่นๆ ได้ฟัง RTLM และกระทำการตามข้อมูลที่กระจายเสียงโดย RTLM ซึ่ง RTLM เป็นผู้กระตุ้นให้พวกเขาทำการฆ่า และยังได้ส่งข้อความว่า Tutsi เป็นศัตรู และต้องได้รับการกำจัดให้หมดไป

การกระทำนี้ถึงแม้จะไม่ชัดเจนว่าเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ทางทหารหรือเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์หรือไม่ แต่ความจริงที่ว่าเจ้าหน้าที่เหล่านั้นไม่ได้ทำการขัดขวาง หรือยังยั้งการกระจายเสียงของ RTLM และเหมือนจะให้การ

⁵ Radio Television Libre des Mille Collines.

สนับสนุนอยู่เบื้องหลังของการกระจายเสียง โดยพิจารณาได้จากการที่ RTLM ล่วงรู้ถึงรายชื่อของชาว Tutsi และครอบครัวและได้อ่านรายชื่อออกอากาศเพื่อให้มีการสังหารตามรายชื่อนั้น แสดงให้เห็นว่าต้องมีผู้ให้การสนับสนุนโดยการให้รายชื่ออยู่เบื้องหลังของรายการวิทยุดังกล่าว นอกจากนี้การที่กองกำลังทหารได้ฟังรายการวิทยุนี้เป็นประจำ และถือเป็นสื่อที่น่าเชื่อถือมาก่อนสื่ออื่น แสดงให้เห็นว่าสื่อวิทยุนี้ได้รับการยอมรับในหมู่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือเจ้าหน้าที่ทางทหารว่า RTLM เป็นสื่อการกระจายเสียงอย่างเป็นทางการในหมู่ของผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์ ในการแจ้งข่าวหรือข้อมูลต่างๆ ประกอบกับเป็นสื่อที่ทำการปลุกปั่นและกระตุ้นทหารและประชาชนหัวรุนแรงชาว Hutu ในวันดา ให้ดำเนินการฆ่าชาว Tutsi และกองกำลัง RPF ได้เป็นอย่างดี⁶

นอกจากสื่อทางวิทยุแล้วผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์ยังได้ใช้สื่อทางวารสาร คือหนังสือวารสาร Kangura ยังได้ทำการแพร่กระจายแนวความคิดการต่อต้านชาติพันธุ์ Tutsi และยังได้พิมพ์เผยแพร่บทความในเรื่องของ “Call to Conscience of the Bahutu Peoples” และยังรวมไปถึงการตีพิมพ์ “Ten Bahutu Commandments” โดยในข้อบัญญัติข้อที่ 8 ใน 10 ประการของชาว Hutu คือ “ชาว Hutu ควรจะหยุดรู้สึกสงสารชาว Tutsi” และได้บัญญัติข้อที่ 10 ได้บัญญัติว่าสั่งว่า “ชาว Hutu ที่ห้ามพี่น้องชาว Hutu ด้วยกันในการ อ่าน, เผยแพร่ หรือสั่งสอน คำสอนอุดมคตินี้ ถือเป็นผู้ทรยศ” นอกจากนี้ยังได้ตีพิมพ์ถึงการลงนามในความตกลงอาชญากรรมว่าเป็นการกระทำของประธานาธิบดีที่ทรยศต่อประชาชนของตน และได้เรียกร้องให้ทำทุกวิถีทางในการยับยั้งไม่ให้เกิดการเจรจากับ RPF เป็นผลสำเร็จอีกด้วย⁷

ถือได้ว่าวารสารเป็นสื่ออีกสื่อหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการปลุกปั่นความเชื่อในเรื่องของความเกลียดชังชาติพันธุ์ต่อชาว Hutu เมื่อพิจารณาจากรูปแบบของการตีพิมพ์ของวารสารดังที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าเป็นการปลุกฝังจิตสำนึกภายในเป็นระยะยาวของประชาชนให้มีสำนึกในพวกพ้องของตน และเกลียดผู้ที่ไม่ใช่พวกพ้องของตนโดยให้มองว่ากลุ่มของตนนั้นมีคุณค่าในการดำรงชีวิตมากกว่าอีกกลุ่มและการไม่รักดีต่อกลุ่มนั้นเป็นความผิดที่ไม่สามารถให้อภัยได้ ซึ่งต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงความคิดที่ใช้ระยะเวลาในการปลุกฝัง โดยเป็นคนละลักษณะกับการปลุกปั่นทางวิทยุกระจายเสียงซึ่งเป็นการปลุกปั่นทางอารมณ์ให้เกิดความรู้สึก

⁶ See *The Verdict: Summary Judgment from the Media Trial, The Media and The Rwanda Genocide*, Edited by Allen Thompson, (Pluto Press, 2007), p. 283.

⁷ Alain Destexhe, *Rwanda and Genocide in the Twentieth Century*, New York University Press, 1995, pp.30-31.

โกรธแค้นและเกลียดชัง ซึ่งเป็นการปลุกปั่นที่ไม่ต้องใช้ระยะเวลายาวนาน แต่อาศัยสถานการณ์แวดล้อมและข้อมูลที่มีในการถ่ายทอด เพื่อก่อให้เกิดความคล้อยตามและเกิดความต้องการที่จะปฏิบัติตามคำพูดปลุกปั่นเหล่านั้นในทันที

(3) ระดับความร้ายแรงของเหตุการณ์

ระดับความร้ายแรงของเหตุการณ์นั้นสามารถพิจารณาได้จาก ในแง่มุมมองของปริมาณของเหยื่อในการล้างเผ่าพันธุ์ครั้งนี้ กล่าวคือมี ศพหลายพันศพเกิดขึ้นภายในระยะเวลาไม่นาน ในเมืองคิกาลีเอง ในขณะที่มีการต่อสู้กันอยู่นั้น ยังต้องมีการจัดการเก็บศพขึ้นมาเนื่องจากกลัวการติดเชื้อ โดยใช้วิธีการในเก็บศพด้วยการเอารถขนขยะมาขนศพออกไป ในช่วงกลางเดือนพฤษภาคมภายหลังเหตุการณ์สิ้นสุด ศพจำนวน 60,000 ศพได้ถูกเก็บขึ้นมาและได้รับการนำไปฝังซึ่งในหุบเขา ศพจะถูกค้นพบจากที่หลบภัยชั่วคราว ได้ถูกนำมากองรวมกันเป็นความสูง 5-6 ฟุต และถูกปล่อยให้เน่าเป็นอาทิตย์ หรือเป็นเดือนโดยไม่มีคนนำไปฝัง แม่น้ำบางสาย เช่น แม่น้ำ Kagera เต็มไปด้วยศพ และได้ไหลไปรวมกันที่ทะเลสาบวิกตอเรีย ที่ซึ่งศพ 40,000 ศพได้ถูกค้นพบและฝังที่ชายฝั่งอูกันดา⁸

นอกจากพิจารณาได้จากปริมาณของผู้ตกเป็นเหยื่อแล้ว วิธีการฆ่าที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์นั้นก็ถือว่ามีความรุนแรงมากเช่นเดียวกัน ถ้าเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต เช่นเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว โดยเยอรมันนาซี ซึ่งมีวิธีการฆ่าที่โหดเหี้ยมโดยการรวบรวมชาวยิวไปรมก๊าซพิษ หรือการฆ่าโดยการปล่อยให้ออดตายหรือติดโรค นั้นยังถือว่ามีความโหดเหี้ยมรุนแรงต่อผู้เห็นเหตุการณ์น้อยกว่าในวันตามาก เนื่องจากการล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นในวันดานนั้นไม่ได้เกิดขึ้นโดยสะอาดเช่นนั้น การฆ่าโดยใช้มีดขนาดใหญ่ (Machete) จะให้ผลลัพธ์ที่โหดร้ายและรุนแรงกว่าการใช้ปืนยิงมาก โดยการฆ่าจะเป็นลักษณะการฟันจนตาย จนกระทั่งเหยื่อบางคนที่มีเงินติดตัวอยู่จะยอมจ่ายเงินขอให้ฆ่าพวกเขาโดยเร็วด้วยปืนดีกว่าการค่อยๆ โดนฟันตาย⁹ นอกจากนี้ยังมีการข่มขืนล่วงละเมิดทางเพศต่อหญิงจะมีให้เห็นโดยทั่วไป ซึ่งหญิงเหล่านั้นก็จะโดนฆ่าภายหลังจากที่ข่มขืนสำเร็จแล้ว เด็กหรือเยาวชนนั้นถ้าไม่ไปเข้าร่วมกับกองกำลัง Interahamwe ก็ต้องตกเป็นเหยื่อที่ถูกสังหารอย่างโหดร้าย เด็กทารกมักจะถูกทุบด้วยก้อนหินและถูกจับโยนลงไปในโถห้องน้ำ การตัดอวัยวะก็เห็นโดยทั่วไป ส่วนใหญ่จะเป็นการตัด

⁸ Gerard Prunier, *supra* note 3, p. 255.

⁹ *Ibid*, p.256.

หน้าอกของหญิงหรือการตัดอวัยวะเพศชายออก ในบางกรณีก็กลายเป็นเหมือนการฆ่าโดยทำพิธีทางศาสนาอย่างโหดเหี้ยม และมีอีกหลายเหตุการณ์ที่เป็นการฆ่าอย่างทารุณโหดเหี้ยม ซึ่งหนึ่งในลักษณะที่เห็นมากที่สุดคือ การบังคับให้ฆ่าผู้อื่นไมเช่นนั้นจะกลายเป็นผู้ถูกฆ่าเอง

ความโหดร้ายรุนแรงนี้แสดงออกได้ดีถึงความร้ายแรงของเหตุการณ์ ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นการพิจารณาได้ถึงเจตนาเบื้องหลังของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากความเกลียดชังอย่างรุนแรง ซึ่งที่ผู้ตกเป็นเหยื่อส่วนใหญ่ไม่อยู่ในสถานะที่จะต่อสู้ได้เลย แต่การสังหารนั้นกลับเป็นรูปแบบของความรุนแรงแบบที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในอดีต นี่คือเหตุผลว่าการล้างเผ่าพันธุ์ในครั้งนี้เปรียบเทียบกับกับการล้างเผ่าพันธุ์ของชาวยิวในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงการให้ความสนใจและการให้ความช่วยเหลือในทางระหว่างประเทศของนานาประเทศแล้ว จะเห็นได้ว่าการล้างเผ่าพันธุ์ในวันดาไม่ได้มีความรุนแรงหรือร้ายแรงมากนัก เมื่อเทียบกับการล้างเผ่าพันธุ์ครั้งใหญ่ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากเป็นการพิจารณาถึงความร้ายแรงซึ่งต้องคำนึงไปถึงปัจจัยทางด้านการเมืองระหว่างประเทศ หรือด้านธุรกิจระหว่างประเทศไปด้วย ไม่ได้พิจารณาถึงความร้ายแรงที่แท้จริงที่ผู้รอดชีวิตจากเหตุการณ์ได้เผชิญมา ดังนั้นการล้างเผ่าพันธุ์ในวันดาเมื่อพิจารณาในทางระหว่างประเทศแล้ว โดยไม่ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบในทางวิทยาศาสตร์ ความร้ายแรงของเหตุการณ์นั้นถึงแม้จะได้รับการนิยามว่าเป็นการล้างเผ่าพันธุ์ก็ตาม แต่ก็ไม่ได้สร้างความน่าสนใจขึ้นมาในทางระหว่างประเทศเท่าใดนัก กล่าวคือ ในทางระหว่างประเทศแล้วการล้างเผ่าพันธุ์ในวันดาไม่ได้ก่อให้เกิดผลกระทบใดๆ ในทางระหว่างประเทศ

2.2 ปัญหาเกี่ยวกับการพิจารณาการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์

(1) ผู้ลงมือกระทำการล้างเผ่าพันธุ์

ปัญหาข้อเท็จจริงในการพิจารณาการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์นั้น สามารถเริ่มพิจารณาได้จากใครเป็นผู้ลงมือกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ ซึ่งสถานการณ์ในเมืองหลวงกับในท้องถิ่นนั้นแตกต่างกัน ในเมืองหลวง คิกาลี นั้นการล้างเผ่าพันธุ์เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และเป็นระบบ โดยการลงมือการกระทำฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ทหารของประธานาธิบดีเป็นผู้เริ่มลงมือในเย็นวันที่ 6 เมษายน ซึ่งการลงมือเริ่มขึ้นในกลางดึกและมุ่งหมายไปที่เป้าหมายสำคัญ คือเหล่านักการเมือง , นักข่าวและนักสิทธิมนุษยชนและสังหารสำเร็จภายใน 36 ชั่วโมง กองกำลังทหารของประธานาธิบดีนั้นมีประมาณ 1,500 คนซึ่งก็เพียงพอในการก่อวินาศกรรมภายในเมืองหลวง แต่กองกำลังทหารของประธานาธิบดียังได้เรียกกองกำลัง Interahamwe และกองกำลัง

Impuzamugamb ซึ่งรอลงมือปฏิบัติการอยู่เข้ามาช่วย เมื่อรวมกำลังทั้งประเทศแล้วมีจำนวนประมาณ 50,000 คน ซึ่งเป็นจำนวนเท่ากับกองทัพปกติกองทัพหนึ่ง โดยอาวุธของพวกเขาคือ ปืน , ระเบิดมือและมิดเอนกประสงค์หรือมีดขนาดใหญ่ โดยกองกำลังเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้รับการฝึกทางทหารมาโดยกองกำลังทหารของฝรั่งเศส วิธีการคือการปิดกั้นถนนใหญ่และเข้าค้นบ้านทุกหลัง เพื่อดำเนินการล้างเผ่าพันธุ์อย่างเป็นระบบนั่นเอง¹⁰

สถานการณ์เมืองท้องถิ่นผู้ลงมือกระทำการจะรับคำสั่งมาจากเมืองหลวง โดยผ่านผู้นำของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งคำสั่งนั้นอาจมาจากรัฐบาลกลางหรือจากกระทรวงกลาโหมก็ได้ และผู้ท้องถิ่นนั้นก็นำคำสั่งมาบัญชาการต่อ กองทัพท้องถิ่น Interahamwe และ Impuzamugambi ที่กระจายกำลังอยู่ทั่วไปนั่นเอง มีกรณีหนึ่งที่ท้องถิ่นไม่รับคำสั่งการสังหารจากเมืองหลวง เนื่องด้วยผู้นำท้องถิ่นเป็นชาว Tutsi จึงไม่มีอะไรเกิดขึ้นเป็นเวลา 2 อาทิตย์ แต่เมื่อข่าวไปถึงเมืองหลวง ผู้นำท้องถิ่นชาว Tutsi ก็โดนปลดทันทีและผู้นำคนใหม่จากเมืองหลวงเข้ามาแทนตำแหน่ง การสังหารจึงเริ่มลงมือดำเนินการทันที โดยชาว Tutsi และชาว Hutu ที่ต่อต้านจะได้มีการล่ายรายชื่อและเริ่มกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ตามลำดับ ในสถานการณ์เริ่มแรกกองกำลังทหารของประเทศรวันดาไม่ได้เข้าร่วมในการสังหารหมู่ แต่เนื่องจากไม่สามารถต่อต้านสถานการณ์ได้ จึงถูกดึงให้เข้าร่วมในการล้างเผ่าพันธุ์มากขึ้นเรื่อยๆ โดยการเข้ามามีส่วนช่วยเป็นกองกำลังเสริมในการสังหารชาว Tutsi

ยิ่งไปกว่านั้นผู้ก่อการกระทำที่ตีบทบาทยส่วนใหญ่ในการล้างเผ่าพันธุ์นั้นคือบุคคลธรรมดาชาว Hutu นั่นเอง บุคคลผู้เข้าร่วมก่อการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ มีทั้งเข้าร่วมด้วยตนเอง หรืออาจจะเข้าร่วมโดยการถูกบังคับให้เข้าร่วม โดยเหตุผลหลักในการเข้าร่วมของบุคคลเหล่านี้ คือ ความเชื่อที่ฝังลึกถึงเมืองในอุดมคติ ซึ่งเป็นเมืองจะตัดสินล่วงหน้าว่าสิ่งที่ได้ทำอยู่ตอนนี้ (การสังหารหมู่) นั้นเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย และเหตุผลในการเชื่อฟังในเจ้าหน้าที่ทางการเมืองของรัฐ และเจ้าหน้าที่ภายในกลุ่มที่สั่งให้มีการสังหารหมู่ เป็นการเชื่อและปฏิบัติตามโดยคิดว่าเป็นหน้าที่ของตน ในส่วนของบุคคลที่โดนบังคับให้เข้าร่วมในการล้างเผ่าพันธุ์นั้น การบังคับจะเป็นในลักษณะที่ถ้าไม่เข้าร่วมในการสังหารก็จะโดนสังหารเอง ซึ่งการเข้าร่วมบางที่ก็รวมไปถึงการได้รับผลประโยชน์จากการเข้าปล้นทรัพย์สินของบ้านที่ทำการบุกไปสังหารนั้นด้วย ชาว Hutu หลายคนที่ไม่อยากเข้าร่วมในการสังหารครั้งนี้ จะทำการอพยพลี้ภัยออกนอกประเทศ ซึ่งถ้าจับได้ก็จะโดน

¹⁰ Ibid.

สังหารเช่นเดียวกัน ถือว่าเป็นการก่ออาชญากรรมที่ร้ายแรงมาก โดยวัตถุประสงค์ไม่ใช่เพียงเพื่อการกำจัดชาว Tutsi เท่านั้น แต่เพื่อกำจัดบุคคลที่ไม่เห็นชอบด้วยทั้งหมดให้หมดสิ้นไป

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าผู้ที่ลงมือกระทำการล้างเผ่าพันธุ์นั้นเป็นคนละกลุ่มกับผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์ โดยผู้จัดตั้งระบบนั้นมักจะเป็นผู้มีอำนาจที่อยู่เบื้องหลังในการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ในครั้งนี้ แต่ผู้ลงมือจริงๆ เป็นพลเมืองธรรมดาทั่วไป และพลเมืองที่ได้รับการคัดเลือกมาฝึกให้เป็นกองกำลังในการล้างเผ่าพันธุ์โดยมีผู้ริเริ่มหรือถือได้ว่าเป็นผู้นำในการลงมือกระทำการ คือ กองกำลังทางทหารของประธานาธิบดี ประกอบด้วยกองกำลังทางทหารของประเทศรวันดา ซึ่งกองกำลังเหล่านี้รับคำสั่งต่อมาอีกทอดหนึ่งจากผู้นำทางการเมืองหรือผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์นั่นเอง แต่อย่างไรก็ตามผู้จัดตั้งระบบการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์นั้นถึงแม้ไม่ได้ทำการลงมือด้วยตัวเอง แต่จากการสั่งการและการวางแผนนั้น ในภายหลังศาลอาญายภายในประเทศและศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศ ก็พิจารณาบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่ในฐานะเป็นผู้กระทำการล้างเผ่าพันธุ์ทั้งสิ้น¹¹

(2) รูปแบบของการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์

ปัญหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ที่ต้องพิจารณาอีกกรณีหนึ่งคือ รูปแบบของการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดานั้นมีรูปแบบในการดำเนินการล้างเผ่าพันธุ์อย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากเมื่อเครื่องบินของประธานาธิบดีโดนยิตกแล้ว สถานีวิทยุก็เริ่มกระจายข่าวเพื่อทำการปลุกปั่นประชาชน และกองกำลังทางทหารได้ออกมาปิดถนนใหญ่ทุกเส้นทางเพื่อป้องกันการหลบหนี เพื่อเริ่มการลงมือกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ ชื่อและที่อยู่ของชาว Tutsi ได้เริ่มมีการนำมาประกาศเพื่อให้มีการตามล่าตัว นอกจากนี้ยังได้มีการกระจายกำลังเข้าค้นบ้านหลังต่อหลัง เพื่อค้นหาเหยื่อ ต่อมาก็เริ่มกระจายกำลังออกไปยังท้องถื่นเพื่อให้การล้างเผ่าพันธุ์ดำเนินไปอย่างทั่วถึงกันทั่วประเทศ และเริ่มมีการแจกจ่ายอาวุธให้กันอย่างทั่วถึง และเมื่อผู้คนเริ่มหลบออกจากบ้านตนเอง ก็จะเปลี่ยนการกำหนดเป้าหมายมา

¹¹ นายกรัฐมนตรีของรวันดาในขณะที่มีการล้างเผ่าพันธุ์ Jean Kambanda และ Georges Rutaganda รองหัวหน้าของกองกำลัง Interahamwe โดนตัดสินฐานก่อการล้างเผ่าพันธุ์ ในศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดา, ดู GuGlielmo Verdirame, The Genocide Definition in the Jurisprudence of The Ad Hoc Tribunals, International and Comparative Law Quarterly, Vol. 49, 2000, p. 579.

เป็นการเข้าโจมตีสถานที่หลบภัย เช่น โบสถ์ ซึ่งมีผู้คนเข้าไปหลบภัยเป็นจำนวนมาก โบสถ์ส่วนใหญ่จะทำหน้าที่เป็นกับดักได้ดี เนื่องจากบุคคลที่เข้าไปส่วนมากมักตกเป็นเหยื่อในการล้างเผ่าพันธุ์ โดยในครั้งหนึ่งที่ Interahamwe พยายามที่จะสังหารหมู่คนที่หลบภัยในโบสถ์ซึ่งรวมตัวกันจำนวนมาก ประมาณ 4,000 คน แต่กองกำลัง Interahamwe ไม่สามารถสังหารคนจำนวนมากขนาดนี้ได้ จึงขอให้ทางกองทัพนำกำลังเข้าช่วย เมื่อกองทัพบมาถึงจึงยิงปืนใหญ่เพื่อเป็นการทำลายโบสถ์และได้ประชิดเข้าไปเพื่อสังหารหมู่ ถึงแม้จะมีคนที่หนีออกมาจากระเบิดได้ก็จะมีกองกำลังดักสังหารอยู่ภายนอก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการโจมตีในโรงพยาบาล ซึ่งกองกำลังจะเข้าสังหารผู้เจ็บป่วยถึงในโรงพยาบาล และไม่เว้นแม้แต่หมอหรือพยาบาลที่เป็นชาว Tutsi ในเมืองคิกาลี ก็ถูกสังหารเช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่ารูปแบบในการล้างเผ่าพันธุ์นั้น คือรูปแบบที่ได้รับการจัดการวางแผนมาเป็นอย่างดี หรือที่ศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศได้ เรียกว่าเป็น รูปแบบการฆ่าที่เป็นระบบ (Systematic manner of killing)¹² นั่นเอง

3. ปัญหาข้อกฎหมายจากเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา

ปัญหาข้อกฎหมายจากเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์รวันดานั้น จะเป็นการพิจารณาว่าการกระทำซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น มีความได้ว่าเป็นการกระทำตามกฎหมายบัญญัติไว้ในกรณีใดบ้าง และการกระทำเหล่านั้นพิจารณาได้ว่ามีความรับผิดชอบอย่างไรในทางกฎหมายระหว่างประเทศ

3.1 ปัญหาเกี่ยวกับการพิจารณาเพื่อบริยายเหตุการณ์ในรวันดาเป็นอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์

การนิยามเหตุการณ์ใดก็ตามว่าเป็นเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์หรือไม่จำเป็นต้องพิจารณาในหลายองค์ประกอบด้วยกันเนื่องจากคำว่า “การล้างเผ่าพันธุ์” นั้นเป็นคำที่มีความหมายกว้างและมีผลที่ค่อนข้างรุนแรงในทางระหว่างประเทศ ซึ่งในปัจจุบันเหตุการณ์ที่ได้รับการนิยามอย่างชัดเจนว่าเป็นการล้างเผ่าพันธุ์ในศตวรรษที่ 20 นี้มีเพียง 3 เหตุการณ์เท่านั้น คือเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ชาวอาร์มีเนียน เหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และการล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดาที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นการนิยามเหตุการณ์ใดว่าเป็นเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์นั้น ต้องได้รับการพิจารณาในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างละเอียด โดยในการพิจารณานั้นต้องนำ

¹² *Ibid*, p. 586.

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาพิจารณาเปรียบเทียบกับบทบัญญัติในกฎหมายระหว่างประเทศที่ใช้บังคับในเรื่องการล้างเผ่าพันธุ์ ซึ่งในที่นี้ คือ อนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ โดยการเปรียบเทียบนั้นจะอ้างอิงไปถึงองค์ประกอบหลักในทางกฎหมายที่นิยามถึงการล้างเผ่าพันธุ์ 3 ประการ คือ (1) การกระทำ (2) เจตนาภายใน (3) กลุ่มผู้ตกเป็นเหยื่อหรือกลุ่มผู้ได้รับการคุ้มครอง ดังจะได้แยกพิจารณาดังนี้

(1) การกระทำการล้างเผ่าพันธุ์

การกระทำที่ถือว่าเป็นการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ตามอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ได้กำหนดไว้ 5 กรณี ดังนี้

(a) การฆ่า

การกระทำนี้เป็นการกระทำที่มีความแน่นอนที่สุดว่าต้องถือเป็นการล้างเผ่าพันธุ์โดยวิธีการฆ่า และในขณะเดียวกันก็เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นอย่างมากที่สุด เหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ ว่าการสังหารหมู่ประชาชนชาว Tutsi และชาว Hutu ที่เป็นกลางนั้นเกิดขึ้นมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของทวีปแอฟริกา โดยมีผู้ตายเป็นจำนวนทั้งหมดมากกว่า 500,000 คน ในเวลาเพียงไม่ถึง 1 เดือนนับตั้งแต่มีการเริ่มการล้างเผ่าพันธุ์

การฆ่าตามอนุสัญญาเพื่อป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์นั้น ไม่ได้กำหนดวิธีการในการฆ่าสมาชิกของกลุ่มไว้ ซึ่งในความเป็นจริงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันดาตั้งแต่วันที่ 6 เมษายน 1994 จนถึงประมาณสิ้นเดือนเมษายนนั้น การฆ่าสมาชิกชาว Tutsi และชาว Hutu ที่เป็นกลางนั้นได้เกิดขึ้นในทุกรูปแบบ โดยไม่ว่าจะเป็นการฆ่าโดยการไตร่ตรองวางแผนไว้ก่อน การฆ่าโดยการสังหารหมู่ การฆ่าโดยวิธีการที่โหดร้ายหรือมีการทรมานก่อนฆ่า การฆ่าข่มขืน หรือถึงขนาดการฆ่าญาติหรือครอบครัวของตน ฯลฯ โดยเมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบในข้อนี้แล้วเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในวันดานั้น ตรงตามองค์ประกอบข้อนี้โดยไม่มีข้อสงสัยใดๆ

(b) การก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงทางร่างกายหรือจิตใจ

การกระทำในองค์ประกอบข้อนี้เป็นที่ยอมรับกันในขณะร่างอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ว่าเป็นการลงโทษ การกระทำอันเป็นการละเมิดต่อ

ร่างกายอย่างร้ายแรง ซึ่งไม่ส่งผลถึงกับเป็นการฆ่าตนเอง โดยการบัญญัติการกระทำตามองค์ประกอบข้อนี้ได้นำเหตุการณ์มาจากสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีทั้งการกระทำอย่างไม่ใช่มนุษย์ (Inhuman act), การทำให้อดตาย, การเนรเทศ, การทำให้เป็นทาส, การข่มเหงรังแก และยิ่งรวมไปถึงการบังคับให้ติดยาเสพติดด้วย เป็นต้น ซึ่งการกระทำในองค์ประกอบข้อนี้ก็เป็นการกระทำที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์รวันดา โดยผู้ก่อการกระทำนั้นจะทำการเป็นการทรมานเหยื่อไม่ให้เกิดแก่ความตายในทันที หรือเป็นการข่มเหงทางร่างกายหรือจิตใจเหยื่อ ดังเช่นกรณีการที่ผู้ก่อการล้างเผ่าพันธุ์ชาว Hutu ได้นำผู้หญิงชาว Tutsi ลงเป็นทาสหรือนำไปข่มขืนล่วงละเมิดทางเพศก่อนที่จะสังหารทิ้ง, กรณีการที่ทรมานโดยการตัดอวัยวะของเหยื่อออก เช่นการตัดหน้าอกของหญิงและการตัดอวัยวะเพศชายทิ้ง, กรณีการโยนเด็กทารกทิ้งลงในโกสุชา โดยปล่อยให้เด็กให้ตายไปเอง, หรือกรณีที่บังคับให้เพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้องทำการฆ่าการเอง¹³ เป็นต้น

การก่อให้เกิดอันตรายอย่างร้ายแรงต่อร่างกายนั้นมีปรากฏให้เห็นอยู่เป็นการทั่วไปในเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา แต่ส่วนใหญ่จะจบลงด้วยความตายของเหยื่อเสมอ ซึ่งการก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงทางร่างกายนั้นเกิดจากการใช้อาวุธที่ไม่เป็นการฆ่าในทันที แต่เป็นการทรมานทางร่างกายของเหยื่อ คือ มีดขนาดใหญ่ และไม้กระบอง นั้นเอง มีดขนาดใหญ่ที่ได้รับการแจกจ่ายเป็นจำนวนมากจากทางรัฐบาลนั้น ไม่ใช่มีคุณภาพดีที่มีความคม ประกอบการสังหารที่เกิดขึ้นนั้นทำให้มีดผ่านการใช้งานมามาก ดังนั้นการใช้ในแต่ครั้งต้องมีการฟันหลายทีเหยื่อถึงจะถึงแก่ความตาย สร้างความทรมานทางร่างกายต่อเหยื่อเป็นอย่างมาก จนกระทั่งมีเหยื่อบางรายที่มีเงิน จ้างผู้สังหารตนเองให้สังหารเขาทันทีด้วยปืนดีกว่าการฟันเขาจนตาย

นอกจากนี้การกระทำซึ่งเป็นการล่วงละเมิดทางเพศหรือการข่มขืนนั้นนั้นอาจมองได้ว่าเป็นการเข้าองค์ประกอบของการกระทำในข้อนี้อีกด้วย เนื่องจากเป็นการกระทำซึ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นการทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกายและจิตใจของหญิงชาว Tutsi กล่าวคือ ในทางร่างกายนั้นก็ก่อเป็นการทำร้าย โดยการก่อให้เกิดความเจ็บปวด และในทางจิตใจก็เป็นการสร้างความกลัวและความอับอายภายในจิตใจของหญิงชาว Tutsi โดยอาจกล่าวได้ว่าเป็นการทำร้ายทางจิตใจอย่างรุนแรงต่อหญิงได้เลยทีเดียว แต่อย่างไรก็ตามการตีความของศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดาได้พิจารณาว่าการกระทำดังกล่าวนั้นเข้าองค์ประกอบในการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ในข้อ (d) การก่อตั้งมาตรการการป้องกันการเกิดภายในกลุ่ม โดยไม่เข้าองค์ประกอบการกระทำในข้อนี้

¹³ See Gerard Prunier, *supra* note 3, pp. 257-259.

(c) กระทำการโดยเจตนาที่จะทำให้สภาพการดำรงชีวิตของกลุ่มเสียหาย เพื่อที่จะนำไปสู่การทำลายล้างกลุ่มทางกายภาพทั้งหมดหรือบางส่วน

การกระทำที่ได้รับการบัญญัติไว้ในอนุสัญญาการล้างเผ่าพันธุ์ในกรณีนี้เป็นการกระทำหรือการงดเว้นการกระทำที่มุ่งหมายทำลายสภาพการดำรงชีวิต โดยคาดว่าจะนำไปสู่การทำลายทางกายภาพ ซึ่งการกระทำตามองค์ประกอบข้อนี้เน้นเช่นเดียวกับองค์ประกอบข้อ (b) ซึ่งมีต้นแบบมาจากการกระทำในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีหลายกรณีที่เป็นการกระทำที่ทำลายสภาพการดำรงชีวิตของกลุ่ม โดยเป็นลักษณะของการไม่ทำลายล้างทางกายภาพในทันที แต่เป็นการค่อยๆ ทำลายสภาพการดำรงชีวิตเพื่อให้เกิดการทำลายล้างทางกายภาพในที่สุด ซึ่งในเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในวันดานนั้นไม่ค่อยได้พบเห็นการกระทำตามองค์ประกอบข้อนี้มากนัก เนื่องจากการล้างเผ่าพันธุ์ในวันดาเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาสั้น และเน้นไปที่การสังหารหมู่เพื่อให้เกิดการล้างเผ่าพันธุ์อย่างเป็นระบบอย่างเดียวเท่านั้น การกระทำที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์จึงเป็นการเจตนาสังหารที่ใช้ระยะเวลาอันสั้นในการลงมือ แต่จะไม่เน้นไปที่การกระทำการทำลายสภาพการดำรงชีวิตของกลุ่ม ซึ่งจะต่างกับการล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เน้นการค่อยๆ กำจัดโดยต้องไ้ระยะเวลาที่ยาวนาน และเน้นเป็นการกำจัดโดยใช้วิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดการทรมานอย่างที่สุด

แต่อย่างไรก็ตามการกระทำที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์วันดาถึงแม้จะไม่ได้มีลักษณะเป็นการบ่อนทำลายสภาพการดำรงชีวิตของกลุ่มในระยะเวลาที่ยาวนานมาก แต่ก็มีการกระทำที่อาจตีความได้ว่าเป็นการกระทำตามองค์ประกอบข้อนี้ ดังเช่นการบุกค้นบ้านแต่ละหลัง เพื่อค้นหาเหยื่อในการสังหารส่งผลให้เหยื่อต้องทำการหลบหนีจากความตายจากบ้านตนเอง ถือเป็นการทำลายที่อยู่อาศัยของเหยื่อ ซึ่งเป็นการทำลายสภาพการดำรงชีวิต โดยเหยื่อนั้นต้องหลบซ่อนตัวโดยขาดน้ำขาดอาหารเป็นเวลาหลายวันโดยอาจนำไปสู่ความตายได้, กรณีการทำให้สภาพบ้านเมืองนั้นตกอยู่ในภาวะที่เป็นอันตรายต่อชาว Tutsi ส่งผลให้ชาว Tutsi ต้องอพยพออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก และการอพยพนั้นก็อาจส่งผลต่อสภาพร่างกายซึ่งอาจขาดน้ำ อาหาร ที่อยู่อาศัย หรือกรณีการไม่ให้มีการรักษาคนเจ็บป่วยโดยการบุกโจมตีโรงพยาบาลไม่ให้มีการรักษาชาว Tutsi หรือแม้กระทั่งการฆ่าหมอหรือพยาบาลชาว Tutsi เป็นต้น อาจถือได้ว่าเป็นการเจตนาที่จะทำลายสภาพการดำรงชีวิตของกลุ่ม เพื่อคาดว่าจะทำให้เกิดการทำลายล้างกลุ่มทางกายภาพทั้งหมดหรือบางส่วน

นอกจากนี้ การกระทำตามองค์ประกอบในข้อนี้ก็จะรวมไปถึง “การยึดทรัพย์สินหรือการปล้นสะดม” ซึ่งเป็นการกระทำที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา โดยการยึดทรัพย์สินหรือปล้นสะดมนี้ก็ถือเป็นการทำลายสภาพการดำรงชีวิต ซึ่งในบางกรณีอาจไม่ใช่แค่เฉพาะชาว Tutsi ที่โดนกระทำดังกล่าว แต่ในบางกรณีชาว Hutu ที่เป็นกลางก็อาจโดนยึดทรัพย์สินเพื่อปกป้องชีวิตของตนหรือของญาติพี่น้องหรือครอบครัวของตนอีกด้วย กรณีนี้ก็อาจถือได้ว่าเป็นการเจตนาในการทำให้สภาพการดำรงชีวิตเสียหายแต่ในบางกรณี การกระทำการยึดทรัพย์สินหรือปล้นสะดมดังกล่าว อาจไม่ได้เกิดขึ้นโดยคาดหมายเพื่อการทำลายล้างทั้งหมดหรือบางส่วนของกลุ่ม เนื่องจากการกระทำที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่ได้สังหารเจ้าของบ้านซึ่งเป็นชาว Tutsi ซึ่งเป็นการกระทำการทำลายล้างทางกายภาพของกลุ่มบางส่วนไปแล้ว และการปล้นสะดมหรือการยึดทรัพย์สินนั้นถือเป็นผลประโยชน์ที่ผู้ก่อการล้างเผ่าพันธุ์ได้รับภายหลังจากการสังหารไปแล้วเท่านั้น ดังนั้นในบางกรณีเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าไม่มีเจตนาที่จะทำให้สภาพการดำรงชีวิตเสียหาย เพื่อให้นำไปสู่การทำลายล้างทางกายภาพของกลุ่มทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้

(d) การก่อตั้งมาตรการโดยเจตนาเพื่อที่จะป้องกันการเกิดภายในกลุ่ม

การก่อตั้งมาตรการในมาตรานี้ ตามอนุสัญญาเพื่อป้องกันและการลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ กำหนดให้เป็นการกระทำที่ไม่ต้องการผล เป็นเพียงการก่อตั้งมาตรการเท่านั้นโดยไม่ต้องคำนึงว่ามาตรการนั้นประสบผลสำเร็จหรือไม่ โดยการก่อตั้งมาตรการป้องกันการเกิดนั้น รวมไปถึงการแบ่งแยกทางเพศ หรือการทำให้เป็นหมัน เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดานั้น เห็นได้ชัดว่าถึงแม้ไม่มีการก่อตั้งมาตรการออกมาอย่างชัดแจ้งว่าป้องกันหรือห้ามการเกิดภายในกลุ่มชาว Tutsi แต่เมื่อพิจารณาจากเจตนาที่แท้จริงหรือวัตถุประสงค์ของผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์นั้น คือการไม่ให้มีชาว Tutsi หลงเหลืออยู่ในประเทศรวันดาอีก เจตนาหรือวัตถุประสงค์ดังกล่าวจึงเป็นที่ตีความได้อย่างชัดเจนว่าไม่ต้องการให้มีการเกิดภายในกลุ่มขึ้นมาใหม่อย่างแน่นอน และดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การก่อตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์ในประเทศรวันดา เป็นการวางแผนอย่างเป็นระบบในการสังหารหมู่ชาว Tutsi โดยไม่ต้องคำนึงถึงมาตรการอย่างอื่น โดยมาตรการที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นคือ การกำจัดชาว Tutsi ให้หมดไปโดยไม่เลือกวิธีการนั่นเอง

เมื่อการก่อตั้งมาตรการนั้นไม่ได้ถูกตั้งขึ้นอย่างชัดแจ้งในความเป็นจริง แต่ศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดาได้ตีความถึงการกระทำการล่วงละเมิดทางเพศหรือข่มขืนหญิงชาว Tutsi นั้นเป็นการกระทำที่เข้าขอบข่ายตามอนุมาตรานี้ โดยถือเป็นรูปแบบของการ

กระทำหนึ่งซึ่งส่งผลให้เป็นการป้องกันการเกิดภายในกลุ่ม เนื่องจากผลจากการข่มขืนนั้นทำให้มีการท้องและคลอดเด็กซึ่งไม่ใช่เด็กในกลุ่มชาว Tutsi เพราะเด็กต้องถือกลุ่มตามพ่อของเด็ก นอกจากนี้ยังถือเป็นการทำร้ายทางจิตใจ ที่จะทำให้หญิงชาว Tutsi ไม่ต้องการมีลูกอีกต่อไปอีกด้วย¹⁴

(e) บังคับให้มีการโยกย้ายเด็กของกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง

การบังคับให้มีการโยกย้ายเด็กนั้นเกิดจากพื้นฐานการล้างเผ่าพันธุ์ทางวัฒนธรรม โดยการต้องการจะทำลายลักษณะเฉพาะของกลุ่ม โดยไม่ให้มีการสืบทอดลักษณะของกลุ่มนั่นเอง เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นในวันดา นั้น ไม่มีการบังคับตามองค์ประกอบข้อนี้เกิดขึ้นในการจัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์อย่างชัดเจน แต่อาจจะเป็นการบังคับในรูปแบบของการสร้างความกลัวต่อพ่อแม่ของเด็กที่เป็นทั้ง Hutu และ Tutsi โดยเด็กนั้นต้องถือกลุ่มตามกลุ่มของพ่อของตน ผู้ตกเป็นเหยื่อในบางกรณีก็จะตัดสินใจหนีเพื่อให้มีการเปลี่ยนกลุ่มในบัตรประจำตัวประชาชน หรือถ้าเป็นเด็กเล็กก็อาจจะเกิดการย้ายกลุ่มไปทาง Hutu ทันที กรณีนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ไม่ได้เป็นการบังคับโดยเห็นอย่างชัดแจ้ง แต่เป็นการก่อให้เกิดความกลัวที่จะตกเป็นเหยื่อ จึงเป็นการบังคับโดยทางอ้อมให้พ่อแม่เหล่านั้นจัดให้เด็กมีการย้ายกลุ่มจากกลุ่ม Tutsi ไปยังกลุ่ม Hutu ซึ่งเด็กจะได้ไม่ตกเป็นเหยื่อนั่นเอง

(2) การมีเจตนาพิเศษ “เพื่อทำลายทั้งหมดหรือบางส่วนของกลุ่ม”

เจตนาพิเศษที่ได้รับการบัญญัติในอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์นั้น บัญญัติในมาตรา 2 ของอนุสัญญา ดังนี้ “ตามอนุสัญญานี้การกระทำการล้างเผ่าพันธุ์หมายความว่ากระทำดังต่อไปนี้ ด้วยเจตนาที่จะทำลายล้าง ทั้งหมดหรือบางส่วน ของกลุ่ม ...” ซึ่งกล่าวได้ว่า เจตนาพิเศษของอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ คือเจตนาที่จะทำลายล้างทั้งหมดหรือบางส่วนของกลุ่ม นั่นเอง โดยทั่วไปเจตนาภายในในทางกฎหมายนั้นเป็นที่ทราบโดยทั่วกันว่า เป็นการยากในการพิสูจน์ถึงเจตนาที่แท้จริงของอาชญากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีเจตนาพิเศษนี้ด้วยแล้ว ต้องทำการพิสูจน์เจตนาถึงสองขั้นตอน กล่าวคือการพิสูจน์เจตนาธรรมดาที่รู้ถึงการกระทำของตน และการพิสูจน์ถึงเจตนาพิเศษที่เพิ่มเข้ามา จึงจะถือว่าเป็นผู้มีความผิดตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าเจตนาพิเศษของอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ เป็นหัวใจของหลักการการล้างเผ่าพันธุ์ ดังนั้น การกระทำใดๆ ก็

¹⁴ Prosecutor v. Akayesu, para. 508-509.

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นถ้าขาดเจตนาพิเศษดังกล่าวไปก็จะไม่ได้รับการพิจารณาเป็นการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ตามอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ แม้ว่าจะเป็นการกระทำที่ร้ายแรงเพียงใดก็ตาม

การพิจารณาเจตนาพิเศษจากเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา เป็นการพิจารณาโดยไม่ยากเหมือนกับการพิสูจน์เจตนาของอาชญากรรมอื่นๆ เนื่องจากเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดาเป็นเหตุการณ์ที่เห็นเจตนาพิเศษได้อย่างชัดเจน โดยอาจพิจารณาจากต้นกำเนิดของเจตนาดังกล่าวได้ดังนี้

จากประวัติศาสตร์ การแบ่งแยกชาติพันธุ์นั้นเห็นได้ชัดจากประวัติศาสตร์ตามข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ โดยแนวโน้มในทางประวัติศาสตร์จากการเข้ามามีบทบาทของประเทศตะวันตกผู้ล่าอาณานิคมนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาติพันธุ์ได้เป็นอย่างดี เพราะจากแนวคิดทางตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทในการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์และทำให้เกิดการเปรียบเทียบกันระหว่างชาติพันธุ์ พร้อมกับการยกระดับชาว Tutsi ให้มีอำนาจมากกว่าชาว Hutu เปรียบเสมือนการมาหว่านเมล็ดแห่งความเกลียดชังให้กับชาว Hutu นอกจากนี้ยังทำให้การแบ่งแยกของชาติพันธุ์มีความชัดเจนมากขึ้น โดยการระบุชาติพันธุ์ประจำตัวในบัตรประจำตัวประชาชน และยังทำให้ความขัดแย้งของชาติพันธุ์ ได้มีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ จากการที่เมื่อตอนตนเป็นเจ้าของอาณานิคมนั้นได้รวันดาให้ชาว Tutsi เป็นผู้ที่มีอำนาจในการปกครอง แต่เมื่อในตอนให้เอกราชกลับให้อำนาจแก่ชาว Hutu ยิ่งส่งผลให้อำนาจในการปกครองตกอยู่ในมือของผู้ที่มีความเกลียดชังอีกด้วย

ต่อมาเมื่อพิจารณาด้านการเมือง เมื่อชาว Hutu ได้มีอำนาจในการปกครองรวันดา ก็มีความคิดที่อยากให้มีแต่ชาว Hutu ด้วยกันเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองประเทศ เนื่องด้วยผลประโยชน์ในการคอร์รัปชัน และประกอบกับจำนวนประชากรชาว Hutu นั้นมีมากกว่าชาว Tutsi หลายเท่า นักการเมืองชาว Hutu จึงกุมอำนาจส่วนใหญ่ของประเทศ แต่เนื่องจากในสมัยก่อนชาว Tutsi เคยเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองมาก่อน ชาว Tutsi จึงเป็นผู้ที่มีการศึกษาและมีบทบาทในประเทศ ทั้งทางด้านการบริหาร, การเมือง, การตุลาการ ฯลฯ อยู่ไม่น้อย และล้วนแต่เป็นผู้ที่ขัดขวางต่อแผนการในการปกครองประเทศของชาว Hutu ดังนั้นจึงเห็นได้อย่างชัดเจนว่าผู้มีอำนาจทางการเมืองชาว Hutu ต้องอยากที่จะกำจัดชาว Tutsi ออกไปให้หมดสิ้นจากประเทศ

เมื่อพิจารณาจากแง่มุมดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเจตนาพิเศษในการทำลายล้างกลุ่มชาว Tutsi นั้นมีมาตั้งแต่ในอดีต และความพยายามในการดำเนินการล้างเผ่าพันธุ์นั้นก็มีให้เห็นเรื่อยมาจากเหตุการณ์ที่ผ่านมาในอดีต แต่ที่ประสบความสำเร็จอย่างแท้จริงคือเหตุการณ์ใน ค.ศ. 1994 ครั้งนี้โดยในการพิจารณาเจตนาพิเศษของการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ในวันดาในครั้งนี้สามารถพิจารณาจากการจัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์ทั้งหมดของรัฐบาลวันดา ทั้งจากการมอบหมายหน้าที่ให้กับกองกำลังทางทหารต่างๆ และการปลุกปั่นประชาชนชาว Hutu ให้สังหารชาว Tutsi

การมอบหมายหน้าที่ให้กับกองกำลังทางทหารต่างๆ ของชาว Hutu นั้นสามารถพิจารณาเจตนาภายในในการให้มีการทำลายล้างชาว Tutsi ได้จากตัวผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์เอง ซึ่งได้มีการมอบหมายให้ทั้งกองกำลังในเมืองหลวงและในท้องถิ่นให้ดำเนินการจัดการสังหารหมู่ชาว Tutsi ให้มากที่สุด โดยเรียกชาว Tutsi ว่าเป็นศัตรูที่เป็นภัยต่อชาว Hutu และเป็นผู้ที่จะมาแย่งอำนาจคืนไปจากชาว Hutu การมอบหมายงานนั้นเป็นระบบโดยเริ่มจากการกำจัดผู้ที่มีอำนาจซึ่งอาจขัดขวางแผนการการล้างเผ่าพันธุ์ทั้งหมดไปก่อน แล้วค่อยมอบหมายหน้าที่ให้กองทัพเริ่มดำเนินการจัดการสังหารชาว Tutsi ไม่ว่าด้วยวิธีใดก็ตามให้ได้มากที่สุด โดยการยื่นรายการรายชื่อของชาว Tutsi พร้อมทั้งอยู่ให้กับกองกำลังทางทหารเพื่อนำไปใช้ในการตามล่าตัว ทั้งยังทำการรวบรวมและฝึกฝนกองกำลังใหม่อีกจำนวนมากเพื่อให้เข้าร่วมในการล้างเผ่าพันธุ์ครั้งนี้โดยเฉพาะ

ในส่วนของการปลุกปั่นประชาชนนั้น สามารถพิจารณาเจตนาพิเศษในการกำจัดชาว Tutsi ได้จากการที่จัดให้มีการแพร่กระจายเสียงทางวิทยุสาธารณะ ให้มีการล้างเผ่าพันธุ์เกิดขึ้น โดยในออกอากาศนั้นได้มีการระบุชัดเจนว่าชาว Tutsi เป็นศัตรู ไม่สมควรอยู่อาศัยในประเทศนี้ ได้มีการดูหมิ่นชาว Tutsi โดยการเรียกว่าเป็นสัตว์ หรือแมลงสาบ ที่สมควรได้รับการกำจัดทิ้ง และยังได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้สังหารมากขึ้นๆ เรื่อย

จากการกระทำของผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์นั้นสามารถพิสูจน์เจตนาภายในได้อย่างชัดเจนว่า การฆ่าในครั้งนี้เกิดขึ้นด้วยเจตนาในการทำลายล้างทั้งหมดหรือบางส่วนของกลุ่มชาว Tutsi จริง โดยถึงแม้การลงมือกระทำนั้นจะไม่ใช่ว่าผู้จัดตั้งระบบการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์นั้นด้วยตนเอง แต่จากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นที่มีชาว Tutsi ตายเป็นจำนวนมากนั้น เป็นข้อพิสูจน์แล้วผู้ก่อการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์นั้นได้กระทำลงตามที่ผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์นั้นเจตนา

(3) กลุ่มผู้ตกเป็นเหยื่อจากเหตุการณ์

กลุ่มผู้ตกเป็นเหยื่อจากเหตุการณ์ที่อยู่ในบังคับของอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์นั้น ต้องเป็นการกระทำลงต่อกลุ่มที่ระบุไว้เท่านั้น ซึ่งก็คือ กลุ่มชาติ, กลุ่มเชื้อชาติ, กลุ่มชาติพันธุ์, กลุ่มศาสนา นั่นเอง ถ้าเป็นกลุ่มนอกเหนือจากนี้ เช่น กลุ่มวัฒนธรรม, กลุ่มภาษา หรือกลุ่มทางทหารเมือง จะไม่ถือเป็นความผิดฐานก่ออาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ตามอนุสัญญานี้ โดยเมื่อพิจารณาไปถึงเจตนารมณ์ในการร่างอนุสัญญาฯ ฉบับนี้ จะเห็นได้ว่าอนุสัญญานี้บัญญัติขึ้นเพื่อต้องการที่จะคุ้มครองกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะที่ถาวร โดยความเป็นกลุ่มนั้นส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับสิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด โดยบุคคลนั้นๆ ไม่สามารถเลือกได้ และเจตนาในการเลือกเหยื่อของอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์นั้นต้องเลือกจากความเป็นกลุ่ม โดยเลือกบุคคลนั้นๆ เนื่องจากความเป็นกลุ่มที่บุคคลนั้นมีติดตัวอยู่ ไม่ใช่การเลือกเพราะเป็นคนๆ นั้นในฐานะปัจเจกชนคนหนึ่ง การพิจารณาเปรียบเทียบหลักกฎหมายจากอนุสัญญากับเหตุการณ์ข้อเท็จจริงในการล้างเผ่าพันธุ์ในวันดา นั้น สามารถแยกพิจารณาได้ 2 ประเด็น คือพิจารณาจากลักษณะของกลุ่ม ว่ากลุ่มนั้นเป็นกลุ่มที่ได้รับการคุ้มครองตามที่กำหนดในอนุสัญญาหรือไม่ และการกำหนดเป้าหมายของผู้กระทำการล้างเผ่าพันธุ์นั้น กำหนดไปที่ตัวกลุ่มไม่ใช่ที่ตัวปัจเจกบุคคลใช่หรือไม่

ในประเด็นแรก เมื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในวันดาแล้วกลุ่มผู้ตกเป็นเหยื่อจากเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในครั้งนั้น คือ กลุ่มชาว Tutsi เป็นกลุ่มทางเชื้อชาติที่เกิดขึ้นในทวีปแอฟริกา โดยไม่สามารถรู้ได้ว่าต้นกำเนิดมาจากที่ใด และได้มีการรวมตัวกันอาศัยอยู่ในประเทศวันดา โดยอยู่อาศัย ใช้ภาษา และวัฒนธรรมร่วมกันกับชาว Hutu โดยลักษณะของกลุ่ม Tutsi นั้น ความเป็นกลุ่มจะติดตัวบุคคลมาตั้งแต่เกิด การสืบเชื้อสายของกลุ่มเป็นในทางสายเลือด และไม่สามารถเปลี่ยนได้ เป็นกลุ่มที่มีลักษณะมั่นคงถาวร ในการตีความกลุ่มชาว Tutsi นั้นในบางกรณียังเป็นปัญหากันอยู่ว่า ลักษณะของกลุ่มนั้นเป็นกลุ่มทางเชื้อชาติหรือกลุ่มทางชาติพันธุ์ตามที่ได้รับการบัญญัติไว้ในอนุสัญญา แต่ถึงแม้ว่าจะได้รับการตีความว่าเป็นกลุ่มทางชาติพันธุ์หรือกลุ่มทางเชื้อชาติก็ตาม กลุ่มชาว Tutsi นั้นเป็นลักษณะของกลุ่มที่เข้าองค์ประกอบของกลุ่มที่ได้รับการคุ้มครองตามอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์อย่างไม่ต้องสงสัย โดยการพิจารณาจากลักษณะของกลุ่มและการสืบทอดความเป็นกลุ่มนั่นเอง

ในประเด็นที่สอง เมื่อพิจารณาไปในแง่ของเจตนาในการกำหนดเป้าหมายของอาชญากรรมผู้ลงมือกระทำการล้างเผ่าพันธุ์และผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์ นั้นจะเห็นได้ว่าการ

เลือกสังหารเหยื่อส่วนใหญ่เป็นการเลือกจากการที่เหยื่อเป็นคนในกลุ่มชาว Tutsi เท่านั้น โดยไม่ได้สังหารบุคคลเหล่านั้น จากสาเหตุที่บุคคลเหล่านั้นเป็นปัจเจกชนคนหนึ่ง ซึ่งอาจสังเกตจากวิธีการสังหารหมู่ที่เห็นได้ชัดคือ การวางกับดักให้ชาว Tutsi เข้าไปหลบภัยในโบสถ์แล้วทำการสังหารหมู่ชาว Tutsi พร้อมกันหมดในคราวเดียว เป็นการกระทำที่ทำให้เห็นได้ชัดว่าเจตนาในการฆ่าและในการลงมือกระทำการฆ่านั้นมุ่งหมายไปที่ตัวกลุ่มไม่ใช่ตัวบุคคลในฐานะปัจเจกชนอย่างแน่นอน นอกจากนี้ยังมีการก่อตั้งมาตรการในการกำหนดให้ชาว Tutsi นั้นเป็น “ศัตรู” โดยไม่ต้องคำนึงถึงตัวบุคคล แต่ทุกคนที่อยู่ในกลุ่มนั้นล้วนแต่ได้รับการนิยามว่าเป็นศัตรูทั้งสิ้น

จากการพิจารณาดังกล่าวจะเห็นได้ว่ากลุ่มชาว Tutsi ที่ตกเป็นเหยื่อในการสังหารหมู่หรือการล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดาครั้งนี้นั้น เป็นกลุ่มผู้ได้รับการคุ้มครองตามอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ โดยกลุ่มชาว Tutsi นั้นน่าจะเข้าเป็นลักษณะของกลุ่มทางเชื้อชาติมากกว่ากลุ่มทางชาติพันธุ์ เนื่องจากเมื่อพิจารณากลุ่มชาว Tutsi แล้ว ปัจจัยในการแบ่งแยกกลุ่มชาว Tutsi ออกจากกลุ่มอื่นนั้นไม่มีเกณฑ์ในการแบ่งแยกที่แน่นอน แต่พิจารณาได้จากแค่เพียงการสืบเชื้อสายทางสายเลือดเท่านั้น ซึ่งลักษณะในการแบ่งแยกโดยใช้เกณฑ์เช่นนี้น่าจะเข้าเป็นลักษณะของกลุ่มทางเชื้อชาติมากกว่ากลุ่มทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการแบ่งแยกกลุ่มชาว Hutu กับชาว Tutsi นั้นไม่สามารถแยกกันได้โดยภาษาหรือวัฒนธรรมที่ใช้อีกด้วย และในการพิจารณาคดีในศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดานั้นศาลก็มีแนวทางในการตีความไว้เช่นนี้เช่นเดียวกัน¹⁵

3.2 ปัญหาการพิจารณาการกระทำความผิดทางอาญาของปัจเจกบุคคล

ความรับผิดชอบทางอาญาของปัจเจกบุคคลตามอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและการลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์นั้น บัญญัติไว้ในมาตรา 3 ของอนุสัญญาฯ ซึ่งบัญญัติถึงการกระทำที่เป็นความผิดที่สามารถลงโทษได้ตามอนุสัญญาฯ ไว้ 5 กรณี คือ

- (a) การกระทำการล้างเผ่าพันธุ์
- (b) การสมรู้ร่วมคิดที่จะก่อการล้างเผ่าพันธุ์

¹⁵ See Yusuf Aksar, Implementing International Humanitarian Law From The Ad Hoc Tribunals To a Permanent International Criminal Court, Routledge, 2004, p. 211.

- (c) ปลูกปืนโดยตรงหรือโดยทางสาธารณะเพื่อให้เกิดการล้างเผ่าพันธุ์
- (d) การพยายามที่จะก่อการล้างเผ่าพันธุ์
- (e) การร่วมกันกระทำการล้างเผ่าพันธุ์

ปัญหาในการพิจารณาความรับผิดชอบทางอาญาของปัจเจกบุคคลนั้น คือ ปัญหาในการพิจารณาว่าการกระทำใดบ้างในการล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา ที่เข้าลักษณะของการกระทำที่สามารถลงโทษได้ตามอนุสัญญาการล้างเผ่าพันธุ์ โดยการพิจารณานั้นสามารถแยกพิจารณาเป็นกรณีได้ดังนี้

(a) การกระทำการล้างเผ่าพันธุ์

การกระทำการล้างเผ่าพันธุ์นั้นไม่ได้หมายความว่าเพียงถึงการเป็นผู้ลงมือสังหารบุคคล หรือในที่นี้คือชาว Tutsi เพียงอย่างเดียว แต่การกระทำการล้างเผ่าพันธุ์นั้นสามารถรวมไปถึงถึงการกระทำในหลายรูปแบบ ทั้งการกระทำที่เป็นการจัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์ ดังเช่นผู้ที่เป็นผู้สั่งการหรือผู้วางแผนการล้างเผ่าพันธุ์นั้นก็ถือรวมว่าเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำการ (committed) ล้างเผ่าพันธุ์ด้วย ดังเช่นในกรณีที่ศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดา ได้จัดระดับของอาชญากรให้ ผู้ที่เป็นผู้นำ, ผู้วางแผน, ผู้จัดตั้ง, ผู้ให้คำปรึกษา ทั้งในระดับชาติหรือระดับท้องถิ่น นั้นเป็นระดับของอาชญากรระดับแรก โดยให้ถือรวมเป็นผู้ก่อการล้างเผ่าพันธุ์ แต่อาจจะได้รับการพิจารณาเพื่อลดโทษถ้ามีการสารภาพหรือให้การถึงบุคคลผู้ร่วมกระบวนกร¹⁶

(b) การสมรู้ร่วมคิดที่จะก่อการล้างเผ่าพันธุ์

การสมรู้ร่วมคิดในการก่อการล้างเผ่าพันธุ์นั้น วัตถุประสงค์ของอนุสัญญานั้น หมายความว่าผู้มีส่วนร่วมในการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ การมีส่วนร่วมในกรณีนี้แตกต่างกับกรณีการร่วมกันในการล้างเผ่าพันธุ์ใน (e) การสมรู้ร่วมคิดนั้นต้องเป็นกรณีที่บุคคลมีข้อตกลงกันในการก่อการล้างเผ่าพันธุ์หรือก่อการทำความผิดฐานอื่น และข้อตกลงนั้นต้องเป็นข้อตกลงที่เป็นรูป

¹⁶ See Alison Des Forges and Timothy Longman, Legal Responses to Genocide in Rwanda, My neighbor, My Enemy Justice and Community in Aftermath of Mass atrocity, Edited by Eric stover and Harvey M. Weinstein, (Cambridge University Press, 2004), p.58-59.

เป็นร่างเพียงพอที่จะทำให้เกิดเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ขึ้น¹⁷ ซึ่งการบัญญัติในกรณีนี้ขึ้นมาเพื่อป้องกันการเกิดของอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ตั้งแต่เริ่มต้น โดยสามารถเอาผิดกับผู้ที่มีส่วนร่วมในการวางแผนการการล้างเผ่าพันธุ์ได้ ตั้งแต่ที่การล้างเผ่าพันธุ์นั้นยังไม่ต้องมีการกระทำลงก็ได้

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบจากข้อเท็จจริงในการล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นในรวันดาผู้ที่กระทำความผิดในฐานะการสมรู้ร่วมคิดที่จะก่ออาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ในวันดา นั้น คือผู้ที่เป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ โดยเป็นผู้จัดตั้งระบบการล้างเผ่าพันธุ์ เช่น นายกรัฐมนตรีของรวันดาในขณะนั้นซึ่งเป็นผู้ที่จัดตั้งระบบ และเป็นผู้ที่สั่งการอยู่เบื้องหลังการล้างเผ่าพันธุ์ รวมทั้งเป็นผู้กระจายกำลังในการล้างเผ่าพันธุ์ให้แพร่กระจายไปทั่วประเทศอีกด้วย ซึ่งการกระทำของนายกรัฐมนตรีนี้เป็นที่รู้ได้อย่างแน่นอนว่าไม่ได้เป็นการทำงานด้วยตนเองเพียงคนเดียว แต่เป็นการทำงานร่วมกันกับผู้ที่มีอำนาจทางการเมืองหลายคนร่วมกันทำการตกลงกันก่อการล้างเผ่าพันธุ์ขึ้นมา ศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดาก็ได้พิจารณาว่าการกระทำของนายกรัฐมนตรี Jean Kambanda เป็นการกระทำที่เข้าองค์ประกอบของการกระทำตาม (b) นี้¹⁸

(c) ปลุกปั่นโดยตรงหรือโดยทางสาธารณะเพื่อให้เกิดการล้างเผ่าพันธุ์

ศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศได้ตีความการกระทำตาม (c) นี้ดังนี้ “เป็นการยุยงส่งเสริมให้ตัวการนั้นก่อการล้างเผ่าพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นโดยการปราศรัย, การตะโกน หรือการข่มขู่ ซึ่งเกิดขึ้นในสถานที่สาธารณะหรือในการรวมกลุ่มกันในที่สาธารณะ, หรือผ่านการขายหรือการเผยแพร่, การเสนอขายหรือการจัดแสดงข้อความหรือสิ่งพิมพ์ ในที่สาธารณะหรือในการรวมกลุ่มกันในที่สาธารณะ หรือผ่านการแสดงสาธารณะโดยการปิดประกาศหรือการโฆษณา หรือผ่านวิธีการอื่นโดยการสื่อสารทางเสียง”¹⁹ จากการพิจารณาดังนี้สามารถแยกองค์ประกอบของการกระทำได้เป็นสองประการคือ ต้องมีการปลุกปั่นเพื่อให้เกิดการล้างเผ่าพันธุ์ และการปลุกปั่นนั้นต้องเป็นการกระทำโดยสาธารณะหรือโดยตรง โดยทั้งสองประการนั้นต้องเจตนาภายในที่จะทำให้เกิดการล้างเผ่าพันธุ์ทั้งหมดหรือบางส่วนของกลุ่ม

¹⁷ Prosecutor v. Akayesu, *supra* note 14, p. 229.

¹⁸ Prosecutor v. Jean Kambanda, ศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดาได้ตัดสินว่า Jean Kambanda กระทำความผิดฐานสมรู้ร่วมคิดในการก่อการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์,

¹⁹ Prosecutor v. Akayesu.

การตีความการกระทำตามมาตรานี้ ศาลได้ตีความว่าการกระทำดังกล่าวเป็นความผิดสำเร็จเมื่อมีการปลุกปั่นให้เกิดการล้างเผ่าพันธุ์ โดยไม่ต้องพิสูจน์ว่าการปลุกปั่นนั้นเป็นผลสำเร็จซึ่งทำให้เกิดการล้างเผ่าพันธุ์หรือไม่ ซึ่งเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดาที่เกิดขึ้นดังที่เคย์ได้กล่าวมาแล้ว ในประเด็นของการกระจายเสียงของคลื่นวิทยุเอกชน RTLM ซึ่งถือเป็นสื่อที่สำคัญที่สุดในการก่อให้เกิดการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาว Tutsi โดยวิธีการของสถานีวิทยุนี้ คือ การเสนอข่าวที่เป็นการใส่ร้าย RPF และ ชาว Tutsi ทั้งหมด พร้อมกับกระตุน ยุยง ให้ชาว Hutu ออกมาทำการสังหารชาว Tutsi และยังทำการเอื้ออำนวยให้มีการล้างเผ่าพันธุ์โดยการประกาศรายชื่อและที่อยู่ของชาว Tutsi เพื่อให้เกิดการสังหารตามรายชื่อที่ประกาศ การกระทำของสถานีวิทยุนี้ถือเป็นการกระทำความผิดตาม (c) นี้อย่างไม่มีข้อสงสัยใด ซึ่งเมื่อสิ้นสุดเหตุการณ์ก็มีการพิจารณาเพื่อลงโทษผู้มีส่วนร่วมใน RTLM โดยเฉพาะ

(d) การพยายามที่จะก่อการล้างเผ่าพันธุ์

การพยายามในการก่ออาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์เป็นความผิดที่ไม่สำเร็จในตัวเอง กล่าวคือ เป็นการกระทำที่ไม่ต้องการผลสำเร็จของการกระทำ ซึ่งการพยายามกระทำความผิดนี้ ในธรรมนูญของศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดาได้บัญญัติไว้เฉพาะการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์เท่านั้น ถ้าเป็นอาชญากรรมอื่นจะไม่มีควมรับผิดชอบในการพยายามกระทำความผิด

การพยายามกระทำความผิดนั้นตามวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาได้บัญญัติมาตรานี้ขึ้นเพื่อจะป้องกันการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ก่อนที่จะได้มีการลงมือกระทำลงนั่นเอง โดยเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา การกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นนั้นได้มีการกระทำลงไปแล้วเป็นความผิดสำเร็จแล้ว ดังนั้นการพิจารณาการพยายามกระทำการล้างเผ่าพันธุ์นั้นคงไม่มีความจำเป็นในกรณีนี้

(e) การร่วมกันกระทำการล้างเผ่าพันธุ์

ศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดาได้เคยมีการตีความการร่วมกันกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ไว้ว่า “การร่วมกัน คือ รูปแบบหนึ่งของการมีส่วนร่วมในอาชญากรรม โดยการเข้าร่วมกันนั้นอาจตีความได้ถึง บุคคลผู้ซึ่งได้เอาตัวเองเข้าร่วมในอาชญากรรมที่ก่อขึ้นโดยผู้อื่น โดยการร่วมกันนั้นต้องเป็นการกระทำความผิดที่มีตัวการหลักเสมอ” จากการพิจารณาของศาลนั้นสามารถแยกองค์รูปแบบในการกระทำการร่วมกันในการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ ได้ 3 รูปแบบ คือ

การร่วมกันโดยการส่งเสริม, การร่วมกันโดยการให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุน, หรือการร่วมกันโดยวิธีการการจัดหามาให้²⁰

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในการล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา การร่วมกันกระทำการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์มีปรากฏขึ้นในหลายรูปแบบ โดยอาจเกิดจากการกระทำการโดยการร่วมกันในการก่ออาชญากรรม หรือเกิดจากการละเว้นการกระทำการเพื่อยับยั้งการเกิดอาชญากรรมขึ้นก็ได้ ดังเช่น ในกรณีการพิจารณาคดีในศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดา ศาลเคยตีความไว้ว่า ‘การให้ความสะดวกในการก่อการล่องละเมิดทางเพศ, การทำร้ายร่างกาย และการสังหาร โดยการอนุญาตให้มีการกระทำเหล่านั้นเกิดขึ้นในสถานที่หรือใกล้สถานที่ที่เป็นสำนักงานของรัฐหรือของชุมชน ถือเป็นการส่งเสริมให้มีการกระทำความผิดโดยไม่มีที่ยังยืนป้องกัน จำเลยถูกคัดค้านว่ามีความรับผิดชอบทางอาญาในการล้างเผ่าพันธุ์และการร่วมกันกระทำการล้างเผ่าพันธุ์’²¹

ในการบัญญัติธรรมนูญศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดานั้นได้มีการบัญญัติกรณีนี้เป็นการกระทำความผิดที่สามารถลงโทษโดยบัญญัติไว้เหมือนกับอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์โดยไม่มีเงื่อนไข ไว้ในมาตรา 3 (e) และยังได้บัญญัติกรณีความรับผิดชอบทางอาญาของปัจเจกบุคคลเอาไว้ในมาตรา 6 เป็นกรณีที่ถือว่าบุคคลเหล่านี้มีความรับผิดชอบทางอาญา โดยบัญญัติ (a) ไว้ว่า “บุคคลซึ่งวางแผน, ส่งเสริม, สั่งการ, ก่อการกระทำการ หรือการให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนในการวางแผน, การเตรียมการหรือการปฏิบัติการในอาชญากรรมที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 2 ถึง 4 ของธรรมนูญนี้ จะตกเป็นผู้มีความรับผิดชอบต่ออาชญากรรม” กรณีดังกล่าวเคยได้รับการตีความในศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดาว่าบทบัญญัติ 2 กรณีทั้งตามมาตรา 3 (e) และมาตรา 6 (a) นั้นมีความแตกต่างกันอย่างไร โดยศาลได้ตีความว่าตามมาตรา 6(a) นั้นเป็นการกระทำที่ต้องพิสูจน์ได้ว่ามีเจตนาพิเศษในการทำลายล้างทั้งหมดหรือบางส่วนของกลุ่มผู้ได้รับการคุ้มครองเสมอ ในขณะที่ในมาตรา 3 (e)

²⁰ *Ibid.*

²¹ Diane Marie Amann, “Sexual Violence in Decisions and Indictments of the Yugoslav and Rwandan Tribunals: Current Status”, The American Journal of International Law, vol. 93, 1999, p106.

ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ถึงเจตนาดังกล่าวในการล้างเผ่าพันธุ์ เป็นแต่การรับรู้ (Knowledge) ถึงแผนการล้างเผ่าพันธุ์ที่เพียงพอที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลนั้นมีความรับผิดชอบทางอาญาแล้ว²²

4. ปัญหาเกี่ยวกับวิธีการพิจารณาคดีของศาล

4.1 เขตอำนาจการพิจารณาคดีในศาลภายในประเทศวันดา

ภายหลังจากเหตุการณ์การล้างเผ่าพันธุ์ได้จบลงรัฐบาลของวันดาซึ่งเรียกตนเองว่า “Government of National Unity” ได้รับการจัดตั้งเมื่อ 19 กรกฎาคม 1994 โดยได้ดำเนินนโยบายในการกำจัดวัฒนธรรมของความคุ้มกันอย่างเด็ดขาด ซึ่งก็คือการนำผู้บงการการล้างเผ่าพันธุ์ รวมทั้งอาชญากรรมอื่นต้องถูกนำมาพิจารณาคดีในศาล พร้อมทั้งผู้ตกเป็นเหยื่อต้องได้รับการชดใช้ แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินการดังกล่าว ก็ต้องประสบกับปัญหาใหญ่หลายประการ ได้แก่ ปัญหาที่กระบวนการยุติธรรมได้ถูกทำลายไปโดยการล้างเผ่าพันธุ์ไปแล้ว จากการสังหารผู้พิพากษาหรือผู้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในวิชาชีพนี้ไปเป็นจำนวนมาก และปัญหาที่ต้องสงสัยในการเข้าร่วมการล้างเผ่าพันธุ์นั้นมีจำนวนมากมาย อีกทั้งเหยื่อผู้รอดชีวิตล้วนตกอยู่ในภาวะสูญเสีย และโศกเศร้าอย่างสาหัสอีกด้วย จากสถานการณ์เหล่านี้ กฎหมายจัดระเบียบองค์กรของรัฐ (Organic Law)²³ ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1996 จึงได้มีการจัดตั้งองค์กรและบัญญัติกระบวนการทางกฎหมายเพื่อพิจารณาคดีในข้อหาอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์และอาชญากรรมต่อมนุษยชาติอื่น ซึ่งการพิจารณาคดีก็ได้เริ่มขึ้นในเดือนธันวาคม 1996

กฎหมายจัดตั้งระเบียบองค์กรของรัฐ (Organic Law) นั้นได้ก่อตั้ง (1) องค์คณะผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาคดีอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ในศาลยุติธรรมและศาลทหาร (2) กระบวนการวิธีพิจารณาการให้การปฏิเสธหรือให้การรับสารภาพของผู้ถูกดำเนินคดีการล้างเผ่าพันธุ์ (3) จำแนกการกระทำความผิดของจำเลยในการล้างเผ่าพันธุ์ โดยการแบ่งแยกการกระทำความผิดออกตามระดับความร้ายแรงของอาชญากรรม ออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 ได้แก่

²² Prosecutor v. Akayesu, *supra* note 14, p. 235.

²³ กฎหมายจัดตั้งระเบียบองค์กรของรัฐ หรือกฎหมายพื้นฐานนั้น คือ กฎหมายหรือระบบของกฎหมาย ซึ่งได้จัดตั้งรากฐานของรัฐบาล โดยกฎหมายรัฐธรรมนูญก็เป็นรูปแบบหนึ่งของกฎหมายจัดตั้งระเบียบองค์กรของรัฐที่มีอำนาจอธิปไตย

- ผู้วางแผน, ผู้จัดตั้งระบบ, ผู้ส่งเสริม, ผู้ควบคุม การล้างเผ่าพันธุ์
- ผู้นำ ระดับประเทศ, ระดับจังหวัด หรือระดับแขวง ซึ่งอยู่ในพรรคการเมือง, กองทัพ, นิการทางศาสนา หรือกลุ่มทหารพลเรือน
- ฆาตกรซึ่งมีชื่อเสียง จากความโดดเด่นในความต้องการที่จะฆ่า หรือจากการฆ่าที่โหดร้ายมากเกินไป
- บุคคลที่ก่อการข่มขืนหรือการกระทำที่เป็นการทารุณทางเพศ

ประเภทที่ 2 ได้แก่

- ผู้ก่อตั้ง, ผู้ร่วมก่อตั้ง, ผู้สมรู้ร่วมคิด หรือการฆาตกรรมโดยไตร่ตรองไว้ก่อน หรือการทำร้ายร่างกายอย่างรุนแรงจนก่อให้เกิดความตาย
- บุคคล ซึ่งมีเจตนาในการฆ่า ได้ทำให้บุคคลอื่นได้รับบาดเจ็บหรือความได้รับเสียหายที่ร้ายแรงอย่างอื่น แต่ไม่ได้ถึงแก่ความตาย

ประเภทที่ 3 ได้แก่

- บุคคลซึ่งกระทำความผิดทางอาญา หรือกลายเป็นผู้สมรู้ร่วมคิดในการโจมตีอันร้ายแรง โดยไม่มีเจตนาในการฆ่า

ประเภทที่ 4 ได้แก่

- บุคคลผู้ได้กระทำความผิดต่อทรัพย์สิน

แต่ภายหลังจากการมีบทบัญญัติซึ่งกำหนดสิ่งเหล่านี้ ก็ยังคงเกิดปัญหาในความล่าช้าในการพิจารณาคดี ดังนั้นใน ค.ศ. 2000 กฎหมายจัดตั้งระเบียบองค์กรของรัฐจึงได้ทำการก่อตั้งศาล “Gacaca Court” โดยจัดตั้งให้ศาลมี 4 ระดับในการปฏิบัติงาน คือ ศาลระดับกลุ่ม (Cell), ระดับส่วน (Sector), ระดับแขวง/เมือง (District/Town), ระดับจังหวัด (Province) โดยกฎหมายจัดตั้งระเบียบองค์กรของรัฐดังกล่าวได้กำหนดเขตอำนาจของศาล Gacaca ไว้เขตอำนาจของศาล Gacaca มีเฉพาะในอาชญากรรมประเภทที่ 2 ถึงประเภทที่ 4 เท่านั้น ในส่วนของอาชญากรรมประเภทที่ 1 นั้นศาล Gacaca จะไม่มีเขตอำนาจในการพิจารณาคดี แต่จะอยู่ในเขตอำนาจการพิจารณาคดีของศาลอาญาระดับรัฐ (State criminal courts)

ใน ค.ศ. 2004 อาชญากรรมประเภทที่ 2 และ 3 ได้ถูกยุบรวมกันเป็นประเภทเดียวเพื่อประโยชน์ในการพิจารณาคดี ขั้นตอนการดำเนินงานของศาลได้รับการจัดให้มีแบบแผนเดียวกันทั้งหมด กล่าวคือ ขั้นตอนแรกทำการรวบรวมข้อมูลทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการล้างเผ่าพันธุ์ ขั้นตอนที่สอง ทำการจัดประเภทอาชญากรรมของบุคคลที่โดนพิจารณาคดี และขั้นที่สาม คือ การทำการพิจารณาคดีที่อยู่ในเขตอำนาจของศาล ในปัจจุบันศาล Gacaca นั้นได้ดำเนินการไปทั่วประเทศ รวันดา โดยมีศาลระดับกลุ่ม 9,013 ศาล ศาลระดับส่วน 1,545 ศาล และศาลอุทธรณ์ในระดับส่วนอีก 1,545 ศาล รวมทั้งประเทศ 12,103 ศาลจำนวนผู้พิพากษา 169,442 คน ทั้งหมดมาจากการเลือกตั้งจากประชาชน²⁴

4.2 เขตอำนาจการพิจารณาคดีในศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศเพื่อรวันดา

มติของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติที่ 995 ในวันที่ 8 พฤศจิกายน 1994 ได้มีการรับข้อบทธรรมนูญก่อตั้งศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศเพื่อพิจารณาคดีต่อ บุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อการล้างเผ่าพันธุ์และการละเมิดอย่างร้ายแรงต่อกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศกรณีอื่นซึ่งได้กระทำลงในเขตแดนของประเทศรวันดา และต่อประชากรของรวันดาที่มีความรับผิดชอบในการล้างเผ่าพันธุ์และการละเมิดอื่นเช่นว่านั้นซึ่งได้กระทำลงในเขตแดนของรัฐเพื่อนบ้าน ในระหว่างวันที่ 1 มกราคม 1994 ถึง 31 ธันวาคม 1994²⁵ และได้มีผลเป็นการก่อตั้งศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศรวันดา ซึ่งเรียกกันในทางระหว่างประเทศว่า “International Criminal Tribunal for Rwanda: ICTR” โดยการก่อตั้งศาลระหว่างประเทศในครั้งนี้ถือเป็นการปฏิบัติตาม หมวด 7 ของกฎบัตรสหประชาชาติ ในกรณีเกี่ยวกับ “การเป็นภัยต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงระหว่างประเทศ”

²⁴ <http://www.inkoko-gacaca.gov.rw/En/EnIntroduction.html>.

²⁵ Statute of International Criminal Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Genocide and Other Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Rwanda and Rwandan Citizens Responsible for Genocide and Other Such Violations Committed in the Territory of Neighbouring States, Between 1 January 1994 and 31 December 1994.

ธรรมนูญของศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศวันดานั้น ได้กำหนดเขตอำนาจของศาลไว้ในการพิจารณาคดีต่ออาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ซึ่งได้บัญญัติไว้ในมาตรา 2 ของธรรมนูญศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศเพื่อวันดา ดังนี้

“ 1. ศาลระหว่างประเทศวันดามีอำนาจในการพิจารณาคดีต่อบุคคลที่กระทำการล้างเผ่าพันธุ์ ดังที่ได้นิยามไว้ในย่อหน้าที่ 2 ของมาตรานี้ หรือกระทำการอื่นใดที่ได้ระบุไว้ในย่อหน้าที่ 3 ของมาตรานี้

2. การล้างเผ่าพันธุ์หมายถึง การกระทำใดดังต่อไปนี้ซึ่งกระทำลงด้วยเจตนาที่จะทำลายล้างทั้งหมดหรือบางส่วนของกลุ่มชาติ, กลุ่มเชื้อชาติ, กลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มทางศาสนา ดังนี้

- (a) การฆ่าสมาชิกของกลุ่ม
- (b) การก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงทางร่างกายหรือจิตใจต่อสมาชิกของกลุ่ม
- (c) การกระทำโดยเจตนาที่จะทำให้สภาพการดำรงชีวิตของกลุ่มเสียหายเพื่อที่จะนำไปสู่การทำลายล้างกลุ่มทางกายภาพทั้งหมดหรือบางส่วน
- (d) การก่อตั้งมาตรการโดยเจตนาเพื่อที่จะป้องกันการเกิดภายในกลุ่ม
- (e) บังคับให้มีการโยกย้ายเด็กของกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง

3. การกระทำดังต่อไปนี้เป็นการกระทำที่สามารถลงโทษได้

- (a) การกระทำการล้างเผ่าพันธุ์
- (b) การสมรู้ร่วมคิดที่จะก่อการล้างเผ่าพันธุ์
- (c) ปลุกปั่นโดยตรงหรือโดยทางสาธารณะเพื่อให้เกิดการล้างเผ่าพันธุ์
- (d) การพยายามที่จะก่อการล้างเผ่าพันธุ์
- (e) การร่วมกันกระทำการล้างเผ่าพันธุ์”

จะเห็นได้ว่ามาตรา 2 ในย่อหน้าที่ 2 และ 3 ของธรรมนูญศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศวันดานั้นได้นำมาจากอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ตามมาตรา 2 และ 3 ซึ่งบัญญัติถึงการกระทำอันเป็นการล้างเผ่าพันธุ์และการกระทำที่สามารถลงโทษได้ตามอนุสัญญาฯ มาโดยไม่มีการแก้ไขใดๆ ทั้งสิ้น

นอกจากธรรมนูญศาลระหว่างประเทศวันดาได้บัญญัติให้ศาลมีเขตอำนาจต่ออาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์แล้วยังได้บัญญัติถึงการละเมิดกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในอาชญากรรมระหว่างประเทศอื่นๆ ซึ่งก็คือ อาชญากรรมต่อมนุษยชาติและอาชญากรรมสงคราม ซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 3 และ 4 ของธรรมนูญฯ ดังนี้

“ มาตรา 3 อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ

ศาลระหว่างประเทศวันดามีอำนาจในการพิจารณาคดีต่อบุคคลที่มีความรับผิดชอบในอาชญากรรมต่อไปนี้ เมื่อได้กระทำลงโดยเป็นส่วนหนึ่งของการโจมตีอย่างกว้างขวางและเป็นระบบ ต่อประชาชนพลเมืองบนพื้นฐานของชาติ, การเมือง, เชื้อชาติ, ชาติพันธุ์หรือศาสนา

- (a) การฆาตกรรม
- (b) การทำลายล้าง
- (c) การทำให้เป็นทาส
- (d) การเนรเทศ
- (e) การจำคุก
- (f) การทรมาน
- (g) การข่มขืน
- (h) การประหารบนพื้นฐานทาง การเมือง, ชาติพันธุ์ และศาสนา
- (i) การกระทำที่ไม่ใช่มนุษยการณ์อื่น”

มาตรา 4 การฝ่าฝืนต่อมาตรา 3 ร่วมของอนุสัญญาเจนีวาและพิธีสารเพิ่มเติมฉบับที่ 2 “ศาลอาญาระหว่างประเทศวันดามีอำนาจที่จะพิจารณาคดีต่อบุคคลที่มีความรับผิดชอบในการกระทำหรือการออกคำสั่งให้กระทำการฝ่าฝืนอย่างร้ายแรงต่อมาตรา 3 ร่วมของ อนุสัญญาเจนีวา ฉบับวันที่ 12 สิงหาคม 1949 การคุ้มครองผู้ตกเป็นเหยื่อสงคราม และพิธีสารเพิ่มเติมฉบับที่ 2 วันที่ 8 มิถุนายน 1977 ซึ่งการฝ่าฝืนเหล่านี้รวมถึง แต่ไม่ได้ถูกจำกัดเพียงแค่ การกระทำความนี้...”

จะเห็นได้ว่าธรรมนูญศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศวันดาได้นำอาชญากรรมอื่นๆ นอกเหนือจากอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์เข้ามารวมเป็นเขตอำนาจในการพิจารณาคดีของศาล เพื่อให้ครอบคลุมถึงเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งที่เกิดขึ้นในดินแดนวันดาและดินแดนของประเทศเพื่อนบ้าน

ปัญหาในเรื่องของเขตอำนาจของศาลระหว่างประเทศและศาลภายในประเทศของวันดานั้นได้รับการบัญญัติไว้ในมาตรา 8 ของธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศวันดา ดังนี้

“1. ศาลระหว่างประเทศวันดาและศาลภายในประจำชาติมีเขตอำนาจอันเท่าเทียมกันในการพิจารณาคดีต่อบุคคลซึ่งได้ฝ่าฝืนอย่างร้ายแรงต่อกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศซึ่งได้

กระทำลงในเขตแดนของประเทศวันดา และต่อประชากรวันดาในการฝ่าฝืนดังกล่าวซึ่งได้กระทำลงในเขตแดนของรัฐเพื่อนบ้าน ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 1994 ถึง 31 ธันวาคม 1994

2. ศาลระหว่างประเทศวันดามีฐานะเหนือกว่าศาลประจำชาติของทุกประเทศ ในการพิจารณาคดีในทุกขั้นตอน ศาลระหว่างประเทศวันดาอาจยื่นคำร้องขออย่างเป็นทางการให้ศาลประจำชาติปฏิบัติตามอำนาจของศาลระหว่างประเทศ โดยให้สอดคล้องกับธรรมนูญฉบับนี้และกับกฎเกณฑ์วิธีการพิจารณาคดีและพยานหลักฐานในศาลระหว่างประเทศวันดา”

นอกจากนี้ยังได้มีการบัญญัติถึงการพิจารณาคดีซ้ำไว้ในธรรมนูญศาลระหว่างประเทศ มาตรา 9 ซึ่งสรุปได้ว่า การพิจารณาคดีในศาลภายในประเทศวันดาสามารถนำกลับมาพิจารณาคดีซ้ำโดยศาลระหว่างประเทศวันดาได้ถ้าเข้าตามเงื่อนไขที่ธรรมนูญศาลระหว่างประเทศกำหนด แต่ในทางกลับกันศาลภายในประเทศวันดาไม่สามารถจะพิจารณาคดีที่ศาลระหว่างประเทศพิจารณาไปแล้วซ้ำได้

พิจารณาจากบทบัญญัติมาตรา 8 และมาตรา 9 ของธรรมนูญศาลระหว่างประเทศวันดาแล้วจะเห็นได้ว่า ศาลระหว่างประเทศวันดานั้นได้รับการกำหนดให้มีอำนาจเหนือกว่าศาลภายในประเทศวันดา ถึงแม้ว่าเขตอำนาจในการพิจารณาคดีนั้นจะมีเท่าเทียมกัน แต่อำนาจในวิธีการพิจารณาคดีนั้นมีเหนือกว่าศาลภายในประเทศอย่างเห็นได้ชัดเจนตามที่บัญญัติไว้ในธรรมนูญศาลระหว่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของการร่างธรรมนูญนั้น เมื่อพิจารณาจากการกำหนดระยะเวลาของอาชญากรรมที่อยู่ภายใต้เขตอำนาจของศาลระหว่างประเทศแล้วจะเห็นได้ว่า ศาลระหว่างประเทศนั้นไม่ได้ต้องการเพียงแค่ว่าจะพิจารณาถึงการกระทำของรัฐบาตรวันดาในช่วงการล้างเผ่าพันธุ์อย่างเดียว แต่ต้องการจะรวมไปถึงการพิจารณาคดีต่อกองกำลัง RPF ที่อาจจะกระทำการเกินอำนาจหน้าที่ของตนในการเข้าโจมตีเพื่อยึดประเทศคืนอีกด้วย โดยศาลระหว่างประเทศวันดาต้องการเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่ทำหน้าที่อย่างเป็นกลางในการถ่วงดุลอำนาจจากศาลภายในวันดาที่อาจจะมีการพิจารณาคดีต่อกองกำลัง RPF ให้ไม่เข้มงวดเท่าที่ควร เห็นได้จากการที่กำหนดให้ศาลระหว่างประเทศวันดานั้นอาจดำเนินการพิจารณาคดีซ้ำจากคดีที่ศาลภายในประเทศได้พิจารณาไปแล้วได้ ตามมาตรา 9 ของธรรมนูญศาลระหว่างประเทศนั่นเอง

5. การตีความอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ในการพิจารณาคดีของศาลอาชญากรรมเฉพาะกิจระหว่างประเทศและผลของคำพิพากษาที่มีต่อศาลอาญาระหว่างประเทศ

การตีความอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์จากการพิจารณาคดีของศาลนั้น จะแยกพิจารณาเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรกเป็นการตีความคํานิยามของการล้างเผ่าพันธุ์ หรือการตีความการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์นั่นเอง และในส่วนที่สองเป็นการตีความองค์ประกอบภายในของอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ และส่วนในส่วนสุดท้ายจะเป็นการพิจารณาไปถึงการตีความในกลุ่มผู้ได้รับการคุ้มครองตามธรรมนูญศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศเฉพาะกิจ ดังจะแยกพิจารณาได้ดังนี้

5.1 การตีความการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์

แนวการพิจารณาคดีและการพิพากษาคดีของศาลอาญาระหว่างประเทศเฉพาะกิจได้ทำการตีความการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์ ทั้ง 5 กรณีไว้ดังนี้

(a) การฆ่าสมาชิกของกลุ่ม (Killing members of the group)

การฆ่าเป็นการกระทำที่เห็นได้ชัดที่สุดซึ่งได้รับการบัญญัติให้เป็นอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ เนื่องจากในตัวอนุสัญญาและประวัติศาสตร์การร่างอนุสัญญาไม่ได้มีการตีความใดๆ ดังนั้นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคดีของศาลจึงมีความสำคัญ ซึ่งจากการพิจารณาคดีของศาลเฉพาะกิจระหว่างประเทศรวันดา ในคดี Akeyesu ศาลได้วางแนวทางให้การฆ่าสมาชิกของกลุ่มนั้น มีองค์ประกอบ 2 ประการ²⁶ คือ เหลือจนถึงแก่ความตาย และการตายนั้นเป็นผลมาจากการกระทำหรือการละเว้นการกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ของผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ได้บังคับบัญชา

การฆ่าสมาชิกของกลุ่มนั้นในฐานะที่เป็นกรรมแห่งการกระทำฆ่า ได้รับการตีความจากการถกเถียงกันอย่างไม่เป็นทางการถึงคำว่า “สมาชิกของกลุ่ม” ว่าหมายถึง ต้องเป็นการฆ่าบุคคลอย่างน้อยสองคนขึ้นไปใช่หรือไม่ แต่จากการถกเถียงอย่างไม่เป็นทางการของ Working Group on Elements of Crimes²⁷ ของศาลอาญาระหว่างประเทศ ได้มีข้อสรุปถึง คำว่าสมาชิกของกลุ่มว่าหมายความว่า “บุคคลของกลุ่มหนึ่งคนหรือมากกว่านั้น” โดยไม่จำเป็นต้องเป็น

²⁶ Prosecutor v. Akayesu (Case No. ICTR-96-4-T), Judgment, 2 September 1998, para 588.

²⁷ Working Group on Elements of Crimes of the Preparatory Commission for the International Criminal Court (UN doc. PCNICC/1999/WGEC/RT.1).

การฆ่าคนมากกว่าหนึ่งคนเท่านั้นจึงจะเข้าองค์ประกอบเป็นการฆ่าสมาชิกของกลุ่มตาม (a) ของ มาตรา 2 นี้ แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้การฆ่าคนเพียงคนเดียวก็สามารถเป็นความผิดตามมาตรานี้ได้ แต่การฆ่าเหล่านั้นต้องมีเจตนาภายใน ซึ่งเป็นเจตนาพิเศษในการฆ่า คือ “การทำลายล้างทั้งหมด หรือบางส่วน” ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

(b) การก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงทางร่างกายหรือจิตใจต่อสมาชิกของกลุ่ม (Causing serious bodily or mental harm to member of the group)

คำนิยามโดยตรงของการกระทำตาม (b) นี้ไม่มีการบัญญัติไว้ในอนุสัญญาหรือใน ธรรมนูญของศาลอาญาเฉพาะกิจต่างๆ และทั้งในประวัติศาสตร์ของการร่างอนุสัญญาก็เพียงแค่ ขยายความถึงการกระทำที่เข้าขอบเขตของการกระทำตาม (b) ในส่วนของการกระทำต่อจิตใจ คือ การใช้ยาหรือสารเสพติด ถือเป็นการก่อให้เกิดอันตรายต่อจิตใจนั่นเอง²⁸ และเมื่อพิจารณาจาก ประวัติศาสตร์การร่างซึ่งได้มีการปรับเปลี่ยนถ้อยคำใน (b) จนสรุปได้เป็นถ้อยคำในปัจจุบันนี้ ภาพรวมของ (b) ในมาตรา 2 ในส่วนของการกระทำต่อร่างกายนั้น คือ มีหลักการเพื่อการลงโทษ การกระทำที่รุนแรงที่กระทำลงต่อร่างกายที่ไม่ใช่การฆ่าตนเอง

ในกรณีนี้ทางปฏิบัติของศาลระหว่างประเทศมีบทบาทสำคัญที่จะกำหนดคำ นิยามและแนวทางของการกระทำตาม (b) นี้ให้ประชาคมระหว่างประเทศและศาลอาญาระหว่าง ประเทศ เพื่อที่จะกำหนดเนื้อหาขององค์ประกอบของการก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงทางร่างกายหรือ จิตใจต่อสมาชิกของกลุ่ม กล่าวคือเพื่อที่จะบ่งชี้ว่าการกระทำได้บ้างที่จะถือเป็นอาชญากรรมการ ล้างเผ่าพันธุ์ตามอนุสัญญานี้ นั่นเอง

ในศาลอาญาระหว่างประเทศวันดาในคดี Akayesu ศาลได้วางแนวทางไว้ว่า “การทำให้เกิดอันตรายร้ายแรงทางร่างกายและจิตใจ หมายความว่า การกระทำการทรมาน ทาง ร่างกายและจิตใจ โดยการปฏิบัติโดยไม่ไช้มนุษยหรือโดยลดคุณค่าของมนุษย์, การเนรเทศ” และ ต่อมาการพิจารณาคดีอีกคดีหนึ่งในศาลรวันดาได้ให้คำจำกัดความว่า “อันตรายที่ก่อให้เกิด บาดแผลร้ายแรงต่อร่างกาย โดยอาจทำให้เกิดการเสียโฉม หรือก่อให้เกิดบาดแผลอื่นๆ ต่ออวัยวะ ภายนอกหรือภายในหรือประสาทสัมผัส” การพิจารณาคดีในศาลยูดกสลาเวียก็เช่นเดียวกัน พิจารณาว่าการกระทำ การทรมานหรือการปฏิบัติอย่างไ้ไม่มนุษยหรือการลดคุณค่าความเป็น

²⁸ Yusuf Aksar, *supra* note 15, p. 223

มนุษย์ เป็นการกระทำที่อยู่ในขอบเขตของบทบัญญัตินี้ การกระทำตามอนุमतรานี้เป็นการกระทำที่มีความคาบเกี่ยวกันกับการกระทำที่เป็นความผิดในอาชญากรรมแห่งมนุษยชาติ เช่นเดียวกับการกระทำที่เป็นการต้องห้ามในกฎหมายสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศอย่างเห็นได้ชัด

นอกจากนี้ กรณีที่สำคัญที่สุดในแง่ของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ จากแนวทางปฏิบัติของศาลอาญาระหว่างประเทศวันดา ได้มีการวางแนวทางให้การข่มขืนหรือการล่วงละเมิดทางเพศ รวมไปถึงในความหมายของการล้างเผ่าพันธุ์ด้วย ซึ่งถือเป็นครั้งแรกในทางกฎหมายระหว่างประเทศที่อาชญากรรมทางเพศได้รับการถือรวมเป็นการกระทำที่ตกอยู่ภายใต้อนุสัญญาการล้างเผ่าพันธุ์ และเป็นการกระทำที่มีผลความรับผิดชอบเหมือนกับการกระทำอื่นๆ ซึ่งเป็นการทำลายล้างกลุ่มที่ได้รับการคุ้มครอง โดยในคดี Akayesu ศาลได้ตัดสินเป็นประวัติศาสตร์ของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ ดังนี้ “...การข่มขืนหรือการล่วงละเมิดทางเพศ... ถือเป็นการกระทำการล้างเผ่าพันธุ์เหมือนกับกรณีการกระทำอื่นๆ ครอบคลุมโดยเจตนาพิเศษที่ต้องการทำลายล้าง ทั้งหมดหรือบางส่วนของกลุ่มใดๆ โดยมีเป้าหมายเช่นนั้น... การกระทำการข่มขืนและล่วงละเมิดทางเพศ... ได้ก่อให้เกิดต่อหญิงชาว Tutsi เท่านั้น ซึ่งทำให้หญิงเหล่านั้นเกิดความอับอายต่อสาธารณะอย่างที่สุด...การข่มขืนเหล่านี้เกิดผลเป็นการทำลายล้างทั้งทางสภาพร่างกายและสภาพจิตใจต่อตัวหญิงชาว Tutsi, ครอบครัวของพวกเขาและสังคมของพวกเขา ดังนั้นการล่วงละเมิดทางเพศจึงถือรวมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำลายล้าง โดยเฉพาะเจตนาเป้าหมายเฉพาะหญิงชาว Tutsi และเจตนาให้มีส่วนเป็นการทำลายล้างหญิงเหล่านั้น และเพื่อให้เกิดการทำลายล้างพวก Tutsi ในฐานะที่เป็นกลุ่มทั้งหมด” ผลการตัดสินคดีเช่นนี้ของศาลอาญาระหว่างประเทศวันดาทำให้คดี Akayesu เป็นคดีที่ได้รับการตอบรับอย่างดีจากประชาคมโลก²⁹

(c) กระทำการโดยเจตนาที่จะทำให้สภาพการดำรงชีวิตของกลุ่มเกิดความเสียหาย โดยคาดหมายว่าจะนำไปสู่การทำลายล้างกลุ่มทางกายภาพทั้งหมดหรือบางส่วน (Deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part)

การกระทำตามอนุमतรานี้เหมือนกับการกระทำในอนุमतรา (b) การก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงทางร่างกายและจิตใจต่อสมาชิกของกลุ่ม คือคำนิยามและขอบเขตของการกระทำนั้นยังไม่ได้รับนิยามหรือกำหนดไว้อย่างชัดเจน ในกรณีนี้จึงต้องอาศัยทางปฏิบัติของการพิจารณา

²⁹ *Ibid*, p. 224

คดีในศาลอาญาระหว่างประเทศเป็นแนวทางในการให้คำนิยามหรือจำกัดขอบเขตของการกระทำดังกล่าว โดยในการพิจารณาคดีในศาลอาญาระหว่างประเทศวันดาในคดี Akayesu ได้มีการเสนอการตีความของบทบัญญัติดังกล่าวดังนี้

“ศาลยึดถือว่าข้อความ กระทำการโดยเจตนาที่จะทำให้สภาพการดำรงชีวิตของกลุ่มเกิดความเสียหาย โดยคาดหมายว่าจะนำไปสู่การทำลายล้างกลุ่มทางกายภาพทั้งหมดหรือบางส่วน นั้นต้องประกอบด้วยวิธีการในการทำลายล้าง โดยที่ผู้กระทำการไม่กระทำการฆ่าสมาชิกของกลุ่มโดยทันที แต่จะจงค้นหาการทำลายสภาพร่างกายของพวกเขา เพื่อประโยชน์ในการตีความมาตรา 2(2)(c) ของธรรมนูญ (คือมาตรา 2(c) ของอนุสัญญาการล้างเผ่าพันธุ์) ศาลจึงมีแนวทางว่าความหมายของ การกระทำการโดยเจตนาที่จะทำให้สภาพการดำรงชีวิตของกลุ่มเสียหาย เพื่อที่จะนำไปสู่การทำลายล้างกลุ่มทางกายภาพทั้งหมดหรือบางส่วน รวมไปถึง การบังคับให้กลุ่มบุคคลมีชีวิตอยู่ด้วยอาหารที่แค่พอยังชีพได้, การเนรเทศอย่างเป็นระบบให้ออกจากภูมิลำเนา และการลดการบริการทางการแพทย์ที่จำเป็นลงโดยให้มีระดับต่ำกว่าระดับน้อยที่สุดที่บุคคลต้องการ”³⁰

ในอีกคดีในศาลอาญาระหว่างประเทศวันดา คือคดี Kayishema and Ruzindana ได้มีแนวทางว่า “สภาพการดำรงชีวิต” รวมถึง “การข่มขืน, การให้กลุ่มคนอดอาหาร, การลดการบริการทางการแพทย์ให้ต่ำกว่าระดับที่ต่ำที่สุด และยึดสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงไปในเวลาหนึ่ง ซึ่งการกระทำเหล่านี้จะนำไปสู่การทำลายล้างกลุ่มทั้งหมดหรือบางส่วน”³¹

การกระทำใน (c) ไม่เหมือนกรณีใน (a) และ (b) ที่ต้องมีผลสำเร็จของการกระทำ คือ (a) ต้องมีความตายของสมาชิกของกลุ่มเกิดขึ้น และ (b) สมาชิกของกลุ่มต้องได้รับอันตรายร้ายแรงทางร่างกายหรือจิตใจ แต่ใน (c) นี้ ไม่ต้องการผลสำเร็จของการกระทำ โดยบทบัญญัติเพียงแต่กำหนดว่า เป็นการกระทำการโดยเจตนาที่จะทำให้สภาพการดำรงชีวิตของกลุ่มเสียหาย โดยคาดหมายว่าจะนำไปสู่การทำลายล้างกลุ่มทางกายภาพทั้งหมดหรือบางส่วน กล่าวคือ การทำให้สภาพการดำรงชีวิตนั้นเสียหาย เพียงแต่ต้องมีการคาดหมายว่าจะนำไปสู่การทำลายล้างกลุ่ม

³⁰ Prosecutor v. Akayesu, *supra* note 26, para.505.

³¹ Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana (Case No. ICTR-95-q-T) 21 May 1999, Para. 116.

ไม่ว่าการทำลายล้างกลุ่มนั้นจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ก็ตาม ก็เพียงพอต่อองค์ประกอบของมาตรานี้ เพราะฉะนั้นการพิจารณาการกระทำตามมาตรานี้ต้องพิจารณาเพียงแค่จากการกระทำและเจตนา เท่านั้น แต่ไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงผลสำเร็จของการกระทำว่ากลุ่มจะถูกทำลายล้างทั้งหมดหรือบางส่วนหรือไม่ ยิ่งไปกว่านั้นถ้าเกิดผลสำเร็จขึ้น กล่าวคือ กลุ่มถูกทำลายล้างทั้งหมดหรือบางส่วน กรณีนี้อาจเหมาะสมกว่าที่จะเป็นการกระทำตาม (a) หรือ (b) มากกว่าที่จะเป็นการกระทำใน (c) ก็เป็นไปได้ แนวความคิดนี้มาจาก การพิจารณาคดีในศาลแขวงกรุงเยรูซาเล็ม ในคดี Eichmann โดยจำเลยถูกตั้งข้อหา ในการสร้างสภาพความเป็นอยู่ให้ชาวยิว โดยคาดหมายที่จะนำไปสู่การทำลายล้างทางร่างกายของชาวยิวเหล่านั้น ในมุมมองของศาลแขวงกรุงเยรูซาเล็มนั้น มองว่าข้อกล่าวหาเช่นนั้นใช้ได้เฉพาะกับชาวยิวที่ได้อพยพหนีชีวิตมาจากเหตุการณ์เท่านั้น โดยกล่าวว่า “ศาลไม่คิดว่าการกระทำความผิดในข้อกล่าวหานี้จะใช้กับบุคคลที่ไม่รอดชีวิต เนื่องจากในกรณีของบุคคลดังกล่าวมีสองการกระทำที่แยกต่างหากออกจากกัน คือ หนึ่ง คือ การโดนบังคับให้อยู่ในสภาพการดำรงชีวิตที่นำไปสู่การทำลายล้างทางร่างกายของตน สอง คือ การโดนทำลายล้างทางร่างกายของตน”³²

นอกจากนี้การกระทำในมาตรานี้ยังอาจรวมไปถึง การทำลายหมู่บ้าน, ทำลายเมืองโดยไม่มีวัตถุประสงค์ทางทหาร หรือการทำลายนั้นไม่ได้ให้ผลประโยชน์ทางทหาร, การก่อตั้งค่ายกักกัน, การโจมตีหน่วยงานบรรเทาภัยระหว่างประเทศ เป็นต้น

(d) การก่อกองมาตรการโดยเจตนาเพื่อที่จะป้องกันการเกิดภายในกลุ่ม (Imposing measures intended to prevent births within group)

การกระทำตามมาตรา 2(d) นี้เช่นเดียวกับการกระทำตาม (c) ที่ได้กล่าวไปแล้ว คือ เป็นการกระทำที่ไม่ต้องการผลสำเร็จ ไม่จำเป็นที่จะต้องมีการพิสูจน์ว่าได้มีผลสำเร็จเกิดขึ้นหรือไม่ โดยเหตุผลหลักของการร่างมาตรานี้ขึ้นมาก็เพื่อปกป้องกลุ่มคนเพื่อไม่ให้ถูกทำลายไปนั่นเอง ตามประวัติในการร่างในบทบัญญัติในมุมมองเฉพาะ (c) ได้ชี้ให้เห็นว่ามาตรา 2 (C) รวมไปถึง การตอน, การทำให้เป็นหมัน, การบังคับทำแท้ง และการแบ่งแยกเพศ นอกจากนี้ในการพิจารณาคดี Akayesu ในศาลอาญาระหว่างประเทศวันดา ได้มีการวางแนวทางไว้ ดังนี้

“ เพื่อประโยชน์ในการตีความ มาตรา 2 (2) (d) ของธรรมนูญ (มาตรา 2(d) ในอนุสัญญาการล้างเผ่าพันธุ์) ศาลยึดถือว่า มาตรการที่มีเจตนาที่จะป้องกันการเกิดภายในกลุ่ม

³² A-G Israel v. Eichmann (1968) 36 ILR 5 (District Court, Jerusalem), para.

ต้องประกอบด้วย การทำให้ใช้การไม่ได้ทางเพศ, หรือการกระทำให้เป็นหมัน, การบังคับให้ควบคุม การเกิด, การจับแยกเพศ และการห้ามให้มีการสมรส... ยิ่งไปกว่านั้น ศาลขอบันทึกไว้ว่า มาตรการ ที่มีเจตนาในการป้องกันการเกิดภายในกลุ่ม ไม่ได้จำกัดเพียงโดยทางร่างกายเท่านั้น แต่อาจ เป็นได้ในทางจิตใจอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น การข่มขืนอาจเป็นมาตรการในการป้องกันการเกิดได้ เมื่อผู้ข่มขืนปฏิเสธการกำเนิดของบุตรในภายหลัง ซึ่งในทางเดียวกันสมาชิกของกลุ่มนั้นอาจโดน นำไปสู่ภาวะการกลัวหรือการบอบช้ำทางจิตใจ ไม่ให้กำเนิดบุตร ก็เป็นไปได้”³³

การตีความเช่นนี้ของศาลอาจทำให้มองได้ว่าศาลตีความกว้างและขยายตัว บทบัญญัติมากเกินไป แต่เมื่อพิจารณาบทบัญญัติแล้ว (d) เป็นคนละกรณีกับ (c) เนื่องจาก (c) ต้องการให้มีการคาดหมายว่าจะนำไปสู่การทำลายล้างทั้งหมดหรือบางส่วนของกลุ่ม แต่ (d) ไม่ จำต้องมีการคาดหมายเช่นนั้น เป็นเพียงแต่การเจตนาที่จะป้องกันการเกิดภายในกลุ่มเท่านั้น โดยการกระทำดังกล่าวอาจเป็นแค่ส่วนประกอบเสริมแผนหรือขั้นตอนในการล้างเผ่าพันธุ์ก็ได้ โดย ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง Eichmann ได้ถูกพิจารณาคดีในข้อหาเช่นนี้เช่นเดียวกัน คือ ข้อหา “วางแผนการในมาตรการโดยมีเจตนาที่จะป้องกันการมีลูกในหมู่ชาวยิว” โดยการกระทำของ Eichmann นั้นคือการมีคำสั่งห้ามการเกิด และการขัดขวางการตั้งท้องของผู้หญิงชาวยิวในขณะ พักอยู่ใน ghetto โดยมีเจตนาเพื่อกำจัดชาวยิวให้สิ้นซาก

นอกจากนี้ยังมีคดีในศาลอาญาระหว่างประเทศยูโกสลาเวียเก่า กรณีคดีข่มขืน หญิงมุสลิมชาวบอสเนีย โดยการข่มขืนนั้นได้ถูกตีความให้มีพิพาทคดีว่าเป็นการกระทำการล้าง เผ่าพันธุ์ ภายใต้กรณีของการก่อตั้งมาตรการโดยเจตนาเพื่อที่จะป้องกันการเกิดภายในกลุ่ม เพราะ เนื่องจากภายใต้พื้นฐานของข้อหาข่มขืน เมื่อพิจารณาจากสภาพวัฒนธรรมและสังคมของชาว มุสลิม การข่มขืนนั้นเป็นการ “เป็นการสร้างรอยแผลให้เหยื่อ โดยทำให้หญิงโสดไม่สามารถ แต่งงานได้ และหญิงที่แต่งงานแล้วจะต้องโดนสามีของพวกเขากฎาโทษ” นี้ทำให้มีการตีความหมาย การก่อตั้งมาตรการโดยเจตนาเพื่อป้องกันการเกิดภายในกลุ่ม รวมเป็นการก่ออาชญากรรม การล้างเผ่าพันธุ์”³⁴

³³ Prosecutor v. Akayesu, *supra* note 26, para.507

³⁴ Yusuf Aksar, *supra* note 15, p. 227

(e) บังคับให้มีการโยกย้ายเด็กของกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง (Forcibly transferring children of the group to another group)

การกระทำตาม (e) นั้นเป็นการกระทำที่ได้รับการถกเถียงกันในขณะร่างอนุสัญญาว่าเป็นการล้างเผ่าพันธุ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Genocide) หรือไม่ แต่ในที่สุดเนื่องจากการบังคับให้มีการโยกย้ายโดยพวกเยอรมันระหว่างช่วงสงครามโลกครั้งที่สองถูกประณามอย่างกว้างขวาง การกระทำดังกล่าวก็ได้รับการยอมรับให้บัญญัติจากคณะกรรมการร่างอนุสัญญาการล้างเผ่าพันธุ์

การกระทำในอนุมาตรา (c) นั้นเป็นการกระทำที่ต้องการการพิสูจน์ถึงผลสำเร็จเช่นเดียวกับ (a) และ (b) กล่าวคือ เด็กต้องถูกย้ายจากกลุ่มของเหยื่อไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง แต่ในคดี Akayesu ในการพิจารณาคดีในศาลอาญาระหว่างประเทศรวันดานั้นได้วางหลักไว้มากกว่านั้น โดยให้รวมไปถึงการข่มขู่ว่าจะทำการโยกย้ายเช่นนั้นด้วย โดยกล่าวว่า “เหมือนกรณีมาตรการที่มุ่งหมายจะป้องกันการเกิด วัตถุประสงค์นั้นไม่ได้อยู่เพียงแค่การลงโทษการกระทำโดยตรงในการบังคับให้โยกย้ายทางร่างกายเท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึงการลงโทษการกระทำที่เป็นการข่มขู่หรือการบังคับจิตใจ ซึ่งจะนำไปสู่การบังคับการโยกย้ายเด็กจากกลุ่มหนึ่งไปอีกกลุ่มหนึ่งด้วย”³⁵

ต่อมาใน The Preparatory Commission for the International Criminal Court ได้พิจารณาคำว่า “บังคับ” เพื่อพิจารณาองค์ประกอบของอาชญากรรม ซึ่งได้มีข้อสรุปว่า “การบังคับ” นั้น “ไม่ได้จำกัดเพียงแค่ การกระทำโดยตรงด้วยการบังคับทางร่างกาย แต่อาจรวมถึงและไม่จำเป็นต้องจำกัดเพียงแค่ การข่มขู่หรือการข่มขวัญอีกด้วย”

การตีความและการนำไปใช้ดังกล่าว ซึ่งได้รวมการพิจารณาในมุมมองทางจิตใจของการโยกย้ายเด็กจากกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่งเข้าไปด้วยนั้น ควรจะถือเป็นครั้งสำคัญในการกำหนดสาระสำคัญของกฎหมายได้อย่างชัดเจน ในกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ

³⁵Prosecutor v. Akayesu, *supra* note 15, para.505

5.2 การตีความองค์ประกอบภายใน

ศาลเฉพาะกิจระหว่างประเทศได้กล่าวเกี่ยวกับเจตนาไว้ในคดี Akayesu³⁶ ว่า “เจตนา นั้นเป็นองค์ประกอบภายในที่ยากจนถึงขั้นที่เป็นไปไม่ได้ในการที่จะตีความ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อปราศจากการรับสารภาพของจำเลย เจตนา ก็จะเป็นเพียงแค่ “การพิจารณาได้จากจำนวนข้อเท็จจริงที่มาจากการสันนิษฐานเท่านั้น” โดยศาลเฉพาะกิจระหว่างประเทศวันดาพิจารณาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเพื่อใช้ในการชี้ถึงเจตนาในการล้างเผ่าพันธุ์ ในคดี Akayesu ซึ่งศาลพิจารณาจากสัดส่วนและธรรมชาติโดยทั่วไปในความโหดร้ายที่เกิดขึ้น กล่าวคือ การพิจารณาถึงข้อเท็จจริงของการจำกัดเป้าหมายไปที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยตัดสมาชิกของกลุ่มอื่นออกไปอย่างไตร่ตรองไว้ก่อนหรืออย่างเป็นระบบ และพิจารณาถึงการทำให้เข้าในการกระทำที่เป็นการเลือกปฏิบัติและเป็นการทำลายล้างนั้นๆ และยังได้พิจารณาถึงการปราศรัยหรือโครงการใดๆ ที่เตรียมการบนพื้นฐานเพื่อให้เกิดการสังหารหมู่ เป็นต้น การตีความของศาลในการพิจารณาคดี Akayesu นี้ศาลได้ตีความเจตนาของ Akayesu แยกต่างหากออกจากเจตนาร่วมกัน (Collective intent) ของอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ โดยศาลได้ตีความเจตนาของ Akayesu จากการกระทำการปราศรัยของ Akayesu ที่เป็น “การเรียกร้อง ให้มีการร่วมกันเกิดขึ้นไม่มากนักน้อย ในการก่อการล้างเผ่าพันธุ์” และจากการกระทำการข่มขืนหญิงชาว Tutsi อย่างเป็นระบบในชุมชน Taba ซึ่ง Akayesu เป็นผู้ปกครองอยู่ และผลลัพธ์ของการข่มขืนส่วนใหญ่จบลงด้วยการสังหารเหยื่อ

และในการพิจารณาคดี Kayishema and Ruzindana ศาลระหว่างประเทศวันดา ยังได้กำหนดว่า “องค์ประกอบภายในนั้นต้องมีขึ้นมาก่อนการก่อการล้างเผ่าพันธุ์” ศาลยังได้เพิ่มองค์ประกอบในการพิจารณาเจตนาจากคดีของ Akayesu โดยพิจารณาถึงจำนวนเหยื่อในกลุ่ม, การใช้ภาษาในทางเสียหายต่อสมาชิกในกลุ่มที่ได้รับการคุ้มครอง, การวางแผนกำหนดวิธีการฆ่า และการทำให้การฆ่านั้นเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ เป็นต้น ซึ่งอย่างไรก็ตามการกระทำที่ได้กล่าวมาทั้งหมด บ้างเจกชนไม่จำเป็นที่จะต้องล่วงรู้ถึงแผนการหรือนโยบายทั้งหมดในการก่อการล้างเผ่าพันธุ์ ก็ถือว่าเป็นผู้ที่มีองค์ประกอบภายในหรือเจตนาในการล้างเผ่าพันธุ์แล้ว³⁷

³⁶ GuGlielmo Verdirame, The Genocide Definition in the Jurisprudence of The Ad Hoc Tribunals, International and Comparative Law Quarterly, Vol. 49, 2000, p. 584.

³⁷ *Ibid.*

เนื่องจากในการตีความของศาลอาญาระหว่างประเทศเฉพาะกิจวันดานั้น ยังไม่ได้รับการตีความให้กระจ่างชัดเท่าที่ควร ผู้ร่างธรรมนูญศาลอาญาระหว่างประเทศจึงได้ทำการบัญญัติองค์ประกอบของเจตนาภายในของอาชญากรรมร้ายแรงระหว่างประเทศซึ่งรวมไปถึงอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ ไว้ในมาตรา 30 ของธรรมนูญกรุงโรม³⁸ ดังนี้

“1. นอกจากมีบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น บุคคลจะมีความรับผิดชอบและความรับผิดชอบเพื่อรับโทษทางอาญา ต่ออาชญากรรมภายในเขตอำนาจของศาล ก็ต่อเมื่อองค์ประกอบภายนอกนั้นได้กระทำลงพร้อมกับเจตนาและความรู้

2. เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ บุคคลจะมีเจตนาเมื่อ

- (a) มีความเกี่ยวข้องในการกระทำ ที่บุคคลนั้นตั้งใจจะเข้าร่วมกระทำ
- (b) มีความเกี่ยวข้องในผล ที่บุคคลนั้นตั้งใจที่จะก่อให้เกิดผลนั้น หรือรับรู้ว่ามันเป็นผลที่ในสภาวะปกติจะต้องเกิดขึ้น

3. เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ “ความรู้” หมายถึง การตระหนักถึงสภาพการณ์ที่ปรากฏอยู่ หรือผลที่ในสภาวะปกติจะเกิดขึ้น คำว่า “รู้” และ “การรับรู้” ให้ตีความตามความในมาตรานี้ด้วย”

จากบทบัญญัติมาตรา 30 นี้สามารถอธิบายได้ว่า ธรรมนูญกรุงโรมตีความว่า องค์ประกอบภายในของอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์นั้นนอกจากจะต้องมีเจตนาที่จะกระทำความผิดแล้ว ยังต้องมีความตระหนักในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอีกด้วย ซึ่งถ้าเมื่อวิเคราะห์ตามสภาพของอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์แล้ว ในแง่ของความตระหนักถึงสภาพการณ์ที่ปรากฏ อาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์นั้นเป็นอาชญากรรมที่แทบเป็นไปได้เลยว่า จะไม่มีการวางแผนการก่ออาชญากรรมขึ้นมาก่อน ดังนั้นองค์ประกอบภายในหรือการวิเคราะห์ความตระหนักของอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์นั้น สามารถพิสูจน์ได้จากการวางแผนล่วงหน้าในการก่ออาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ และในส่วนของเจตนาที่ตามหลักการในการก่ออาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์นั้นนอกจากจะมีเจตนาในการก่ออาชญากรรมโดยพิสูจน์จากการมีส่วนร่วมในการกระทำ หรือในผลตามมาตรา 30 ของธรรมนูญกรุงโรมแห่งศาลอาญาระหว่างประเทศแล้ว ยังต้องประกอบไปด้วยเจตนาพิเศษของการล้างเผ่าพันธุ์ คือการเจตนาที่จะทำลาย

³⁸ Rome Statute of International Criminal Court ,1998, Article 30

ล้าง ทั้งหมดหรือบางส่วน ของกลุ่มชาติ, กลุ่มเชื้อชาติ, กลุ่มชาติพันธุ์, หรือกลุ่มศาสนา ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปอีกด้วย

5.3 การตีความกลุ่มผู้ตกเป็นเหยื่อ

การตีความกลุ่มผู้ตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์นั้นเป็นหลักการพื้นฐานของอาชญากรรม การทำลายล้างบุคคลซึ่งไม่ได้อยู่ในกลุ่มผู้ได้รับการคุ้มครองตามอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ไปมากมายเท่าไร ก็ไม่ถือเป็นการล้างเผ่าพันธุ์ตามอนุสัญญา แต่ในขณะที่การทำลายถึงแม้จะในจำนวนน้อยของกลุ่มที่ได้รับการคุ้มครองตามอนุสัญญากลับถือเป็นการล้างเผ่าพันธุ์ตามอนุสัญญา โดยเนื้อหาแล้ว การระบุว่าใครเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นสามารถระบุได้ 2 วิธี³⁹ ดังนี้ วิธีแรก คือ การระบุจากการปรับใช้บรรทัดฐานทางปฏิบัติ วิธีที่สอง คือ สภาพของความเป็นสมาชิกนั้นสามารถตัดสินได้จากพื้นฐานในการระบุตัวในทางทฤษฎี ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งนั้นจะมาจากตัวผู้ตกเป็นเหยื่อเอง หรือโดยตัวผู้ก่ออาชญากรรมก็ตาม

ในคดี Akayesu ศาลอาญาระหว่างประเทศวันดาได้วางแนวทางไว้ว่า คำว่า “กลุ่มชาติ” นั้น หมายถึง “กลุ่มบุคคลที่รวมกัน โดยยอมรับที่จะใช้ความผูกพันตามกฎหมายร่วมกัน โดยมีพื้นฐานมาจากสภาพความเป็นพลเมืองเดียวกัน, มีความผูกพันกันโดยการแลกเปลี่ยนซึ่งสิทธิและหน้าที่ซึ่งกันและกัน”, กลุ่มเชื้อชาติ หมายถึง “กลุ่มซึ่งสมาชิกภายในกลุ่มนั้น ใช้ภาษาหรือวัฒนธรรมเดียวกันร่วมกัน”⁴⁰ หรือ “กลุ่มที่แยกตัวเองออกมาเช่นนั้น (แบ่งแยกด้วยตัวเอง)” หรือ “กลุ่มที่บุคคลอื่นรวมทั้งตัวผู้ก่อการกระทำความผิดเห็นว่าเป็นเช่นนั้น (แบ่งแยกด้วยบุคคลอื่น)”, กลุ่มชาติพันธุ์ หมายถึง “กลุ่มที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของลักษณะเฉพาะทางพันธุกรรมทางกายภาพ โดยอาจบ่งชี้ได้จากสภาพภูมิศาสตร์ของดินแดน โดยไม่จำเป็นต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทางภาษา, วัฒนธรรม, ชาติ, หรือศาสนา” และกลุ่มศาสนา เป็น “กลุ่มที่สมาชิกภายในกลุ่ม ใช้ศาสนา, นิกาย หรือรูปแบบของวัตถุในการบูชา ที่เหมือนกันร่วมกัน”

อย่างไรก็ตาม การตีความกลุ่มผู้ตกเป็นเหยื่อในศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศวันดาในคดี Akayesu ศาลไม่สามารถที่จะระบุโดยชัดเจนได้ว่ากลุ่ม Tutsi นั้นเข้าลักษณะใดใน 4

³⁹ Prosecutor v. Akayesu, *supra* note 15, p. 588.

⁴⁰ *Ibid*, para. 512.

ลักษณะตามที่ศาลได้ให้คำนิยามไว้ แต่ศาลก็มีความเห็นว่าลักษณะโดยทั่วไปกลุ่ม Tutsi สามารถนิยามได้ว่าเป็น “กลุ่มเชื้อชาติ” โดยในการที่จะนิยามการสังหารหมู่ใน ค.ศ. 1994 และการกระทำของ Akayesu เป็นการล้างเผ่าพันธุ์นั้น ศาลได้ทำการระบุกลุ่มผู้ตกเป็นเหยื่อให้เป็นไปตามอนุสัญญาเพื่อการป้องกันและลงโทษอาชญากรรมการล้างเผ่าพันธุ์ โดยศาลได้ให้เหตุผลว่า “เป็นการสำคัญในการที่จะต้องเคารพต่อเจตนารมณ์ของผู้ร่างอนุสัญญาการล้างเผ่าพันธุ์ ซึ่งต้องการที่จะปกป้องกลุ่มใดๆ ก็ตามที่มีความแน่นอนและถาวร”